

Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansējums

Teritoriālu pierādījumu izmantošana politikas veidošanas iedvesmošanai

POLITIKAS PĀRSKATS

Teritoriju un ēku atkārtota izmantošana

Daudzās Eiropas pilsētās ir vērojams iedzīvotāju skaita pieaugums, kas rada palielinātu spiedienu uz zemes izmantošanu pilsētu vajadzībām gan pilsētu teritorijā, gan apkārtnē, bieži izraisot nekontrolētu pilsētu teritoriju izplešanos. Dati liecina, ka laikposmā no 2000. līdz 2018. gadam mākslīgā seguma klāto teritoriju izplešanās Eiropā pārsniedza prognozēto, balstoties uz iedzīvotāju skaita pieaugumu. Pilsētu teritoriju izplešanās, ko parasti uzskata par neilgtspējīgu, notiek jau ilgu laiku. Tomēr mūsdienās politikas diskurss koncentrējas uz ilgtspējas jēdzienu, un politiķi meklē veidus, kā izmantot teritoriālo plānošanu, lai pārvaldītu pilsētu izplešanos.

Teritoriju un ēku atkārtotu izmantošanu var uzskatīt par efektīvu veidu, kā samazināt pilsētu teritoriju izplešanos un tās ietekmi uz vidi, kā arī saglabāt apkāmes apdzīvotas un dzīvotspējīgas. To uzskata par pievilcīgu alternatīvu jaunai ēku būvniecībai vai līdz šim neapbūvētu teritoriju pārveidošanai par mākslīga seguma klātām teritorijām. Ņemot vērā aprites ekonomikas principus, īpaša uzmanība jāpievērš rūpniecības teritorijām, kurās notiek industriju pārkārtošanās un deindustrializācija.

Ilgtspējīgu urbanizāciju var virzīt, izmantojot teritoriālo pārvaldību un teritoriālās plānošanas pasākumus. Pastāv dažādi teritoriju un ēku atkārtotas izmantošanas instrumenti un līdzekļi, piemēram, (telpiski) stratēģiskie un koordinatīvie, strukturālie, procesuālie, finanšu un sadarbības instrumenti. Daudzi no šiem instrumentiem jau ir izmantoti, un šī politikas pārskata mērķis ir apkopot datus un pieredzi, kas palīdzētu Eiropas, valstu, reģionālajām un pilsētu iestādēm nodrošināt ilgtspējīgāku urbanizāciju.

GALVENIE POLITIKAS VĒSTĪJUMI

- Laikposmā no 2000. līdz 2018. gadam mākslīgais zemes pārklājums palielinājās par 13 % no 19,2 miljoniem hektāru līdz 22,6 miljoniem hektāru. Urbanizācija ir daudzu kolektīvu un individuālu cilvēku lēmumu rezultāts. Lai izprastu urbanizāciju un zemes izmantošanas izmaiņas, ir svarīgi noteikt galvenās būtiskās cēloņsakarības, kas ir šo lēmumu pamatā.
- Pilsētas forma var būt ilgtspējīga un neilgtspējīga dažādos veidos. Kompaktu urbanizāciju uzskata par ilgtspējīgu zemes izmantošanas efektivitātes un mobilitātes ziņā, tomēr tā tiek uzskatīta par neilgtspējīgu piesārņojuma koncentrācijas un klimata pārmaiņu ietekmes dēļ. Tiek uzskatīts, ka izkļiedētā urbanizācija nav ilgtspējīga, jo tiek saglabāti dārgi sabiedriskie un komunālie pakalpojumi, tomēr tā tiek uzskatīta par ilgtspējīgu attiecībā uz mājokļu pieejamību, samazināto siltuma salu efektu un ieguvumiem no dzīvošanas dabas tuvumā.
- Liels skaits ostas pilsētu ir eksperimentējušas, atkārtoti izmantojot savas ostas teritorijas un integrējot tās atpakaļ pilsētas struktūrā. Viens no šo pilsētu izaicinājumiem ir apmierināt visu iesaistīto ieinteresēto pušu dažādās intereses. Šajā procesā atbalstu varētu sniegt stratēģiskie, sadarbības un koordinatīvie instrumenti. Turklāt funkcionālā pieeja, kas iziet ārpus oficiālajām struktūrām, varētu palīdzēt risināt problēmas holistiskākā un iekļaujošākā veidā.
- Piekļuvi reģionālajām, nacionālajām un Eiropas finanšu plūsmām, kas saistītas ar reģionālajām inovācijas stratēģijām pārdomātai specializācijai (RIS3), varētu gūt, integrējot aprites ekonomiku pilsētu atjaunošanas projektos.

1. Ievads

Daudzās pilsētās iedzīvotāju skaita pieaugums rada spiedienu uz ierobežoto pilsētas platību un ietekmē attiecības starp galvenajām pilsētām, piepilsētu teritorijām un lauku apvidiem. Ja tas izraisa nekontrolētu pilsētu attīstību (izplešanos), var pastiprināties mākslīga seguma klāto platību izplešanās, rasties biotopu fragmentācija un tikt nelietderīgi izmantota augstas produktivitātes lauksaimniecības augsne. Pilsētu teritoriju izplešanās parasti tiek uzskatīta par neilgtspējīgu, jo palielina ceļā pavadīto laiku un transporta izmaksas, rada piesārņojumu un vides degradāciju, pastiprina segregāciju un grauj esošo pilsētu teritoriju dzīvotspēju.

Teritoriju un ēku atkārtotu izmantošanu var uzskatīt par efektīvu veidu, kā novērst pilsētu teritoriju izplešanos un saglabāt apkaimes apdzīvotas un dzīvotspējīgas. Tādēļ to uzskata par pievilcīgu alternatīvu jaunu ēku celtniecībai līdz šim neapbūvētās teritorijās. Ņemot vērā aprites ekonomikas principus, uzmanība ir jāpievērš **rūpnieciskajām teritorijām, kurās notiek industriju pārkārtošanās** un deindustrializācija; pamestās rūpnieciskās iekārtas varētu demontēt un pārdot atkārtotai izmantošanai vai pārstrādāt, bet rūpniecības teritorijas varētu izmantot atkārtoti. Brīvās ēkas varētu vai nu pielāgot jaunai rūpnieciskai un nerūpnieciskai izmantošanai, vai pārveidot par publisko vidi, tādējādi veicinot atjaunojošu teritoriju un pilsētu plānošanu. Ceļā uz ilgtspējīgu urbanizāciju vērtīgs instruments var būt **zaļā infrastruktūra**, t. i., zaļo (un zilo) zonu un citu elementu iekļaušana sauszemes un jūras teritorijās. Zaļā infrastruktūra veicina pilsētvides dzīvotspēju un var samazināt enerģijas patēriņu ēku apsildei un dzesēšanai, nodrošinot ēnojumu vasarā un patvērumu ziemā.

Dalībvalstīs un partnervalstīs ir ieviestas **īpašas teritoriālās attīstības stratēģijas un teritoriālās plānošanas sistēmas**. Pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz pilsētu attīstības funkciju izmēru un telpisko sadalījumu, sākot ar kompaktāku pilsētu veidošanu, kur jauna urbānā attīstība parasti notiek, augot pilsētas elementu blīvumam, līdz izkliedētākam modelim ar mazāk blīvu urbāno attīstību laukos. Leipcigas Harta par ilgtspējīgām Eiropas pilsētām, kam sekoja pilsētvides tematiskā stratēģija, palielināja pilsētu lomu teritoriālās attīstības stratēģijās un teritoriālās plānošanas sistēmās. Pētījumi arī liecina, ka Eiropas Savienības (ES) pilsētvides attīstības programmai ir bijusi jūtama ietekme vietējā mērogā, iedvesmojot integrētus pilsētu atjaunošanas plānus, pašvaldību savstarpējās partnerības vai ilgtspējīgas pilsētu stratēģijas. Kohēzijas politika var veicināt ilgtspējīgu urbanizāciju un teritoriju izmantošanu. Ņemot vērā subsidiaritātes principu, katras atbildīgās institūcijas ziņā ir izvēlēties labākos mehānismus savu plānu īstenošanai.

Šī ESPON politikas pārskata mērķis ir informēt Eiropas, nacionālās, reģionālās un pilsētu iestādes par telpu un ēku atkārtotu izmantošanu, lai palīdzētu ceļā uz ilgtspējīgu urbanizāciju. Tajā aplūkoti un ilustrēti dažādi veidi, kā izmantot instrumentus un līdzekļus, tostarp aprites ekonomikas modeļus, telpu un ēku atkārtotai izmantošanai. Šī politikas pārskata mērķis ir atbalstīt diskusijas par telpu un ēku atkārtotu izmantošanu, lai veicinātu pāreju uz aprites ekonomiku starpvaldību līmenī Horvātijas prezidentūras laikā ES Padomē 2020. gada pirmajā pusgadā.

2. Pašreizējā situācija

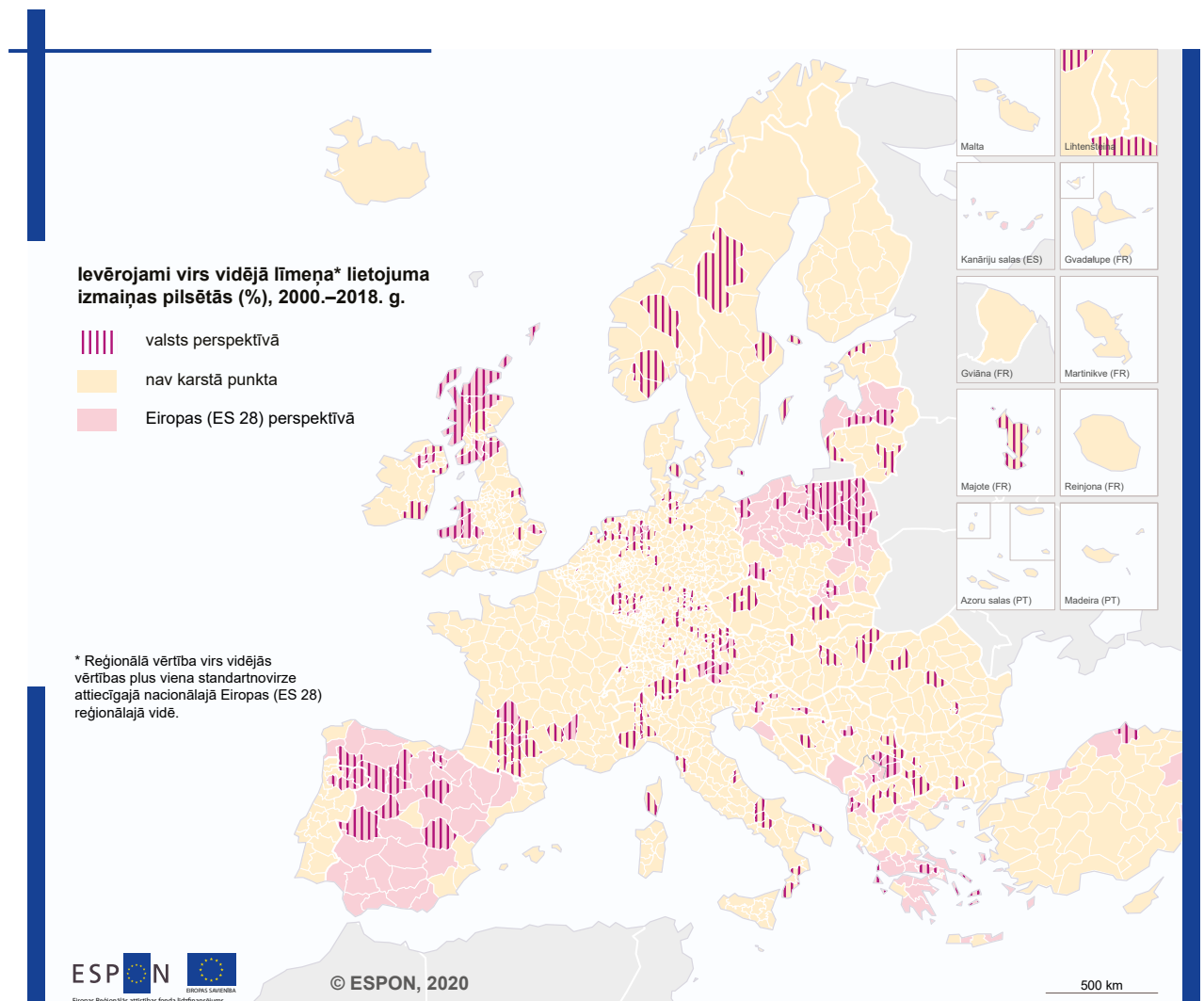
Lai samazinātu augsnes funkciju un ekosistēmu pakalpojumu zaudējumus, Eiropas Komisija (2011) Septītajā vides rīcības programmā ierosināja līdz 2020. gadam īstenot politiku, lai līdz 2050. gadam **“apturētu aizņemtu zemes platību tīro pieaugumu”**.

Corine apsekojuma dati liecina, ka laikposmā no 2000. līdz 2018. gadam aptuveni 1 263 000 ha zemes tika pārveidoti izmantošanai pilsētu vajadzībām, kas aptver aptuveni 44 % no visām zemes izmantošanas izmaiņām. Mākslīgais zemes pārklājums palielinājās no 19,2 miljoniem hektāru līdz 22,6 miljoniem hektāru, kas ir pieaugums par 13 %. 1. kartē ir parādīti urbanizācijas

“karstie punkti” Eiropā; tajā ir norādīti tie NUTS 3 reģioni, kuri ir pārveidojuši visvairāk zemes izmantošanai pilsētu vajadzībām, ņemot vērā Eiropas vidējo rādītāju, valsts vidējo rādītāju vai abus. Daudzi reģioni Grieķijā, Latvijā, Polijā, Spānijā un Apvienotajā Karalistē ir identificējami kā reģioni, kuros 2000.–2018. gadā tika urbanizētas lielas zemes platības. Jauna zeme pilsētu vajadzībām galvenokārt tika iegūta no lauksaimniecības zemes (78 %), lai gan Skandināvijas valstīs (izņemot Dāniju) un Horvātijā, Grieķijā, Islandē un Portugālē tā biežāk tiek iegūta no dabas teritoriju platībām. Pilsētu teritoriju īpatsvars samazinājās tikai Rumānijā (-0,8 %) un Bulgārijā (-0,1 %).

1. karte

Pilsētvides izmantošanas attīstības karstie punkti, 2000.–2018. gads

Avots: ESPON SUPER, 2020.

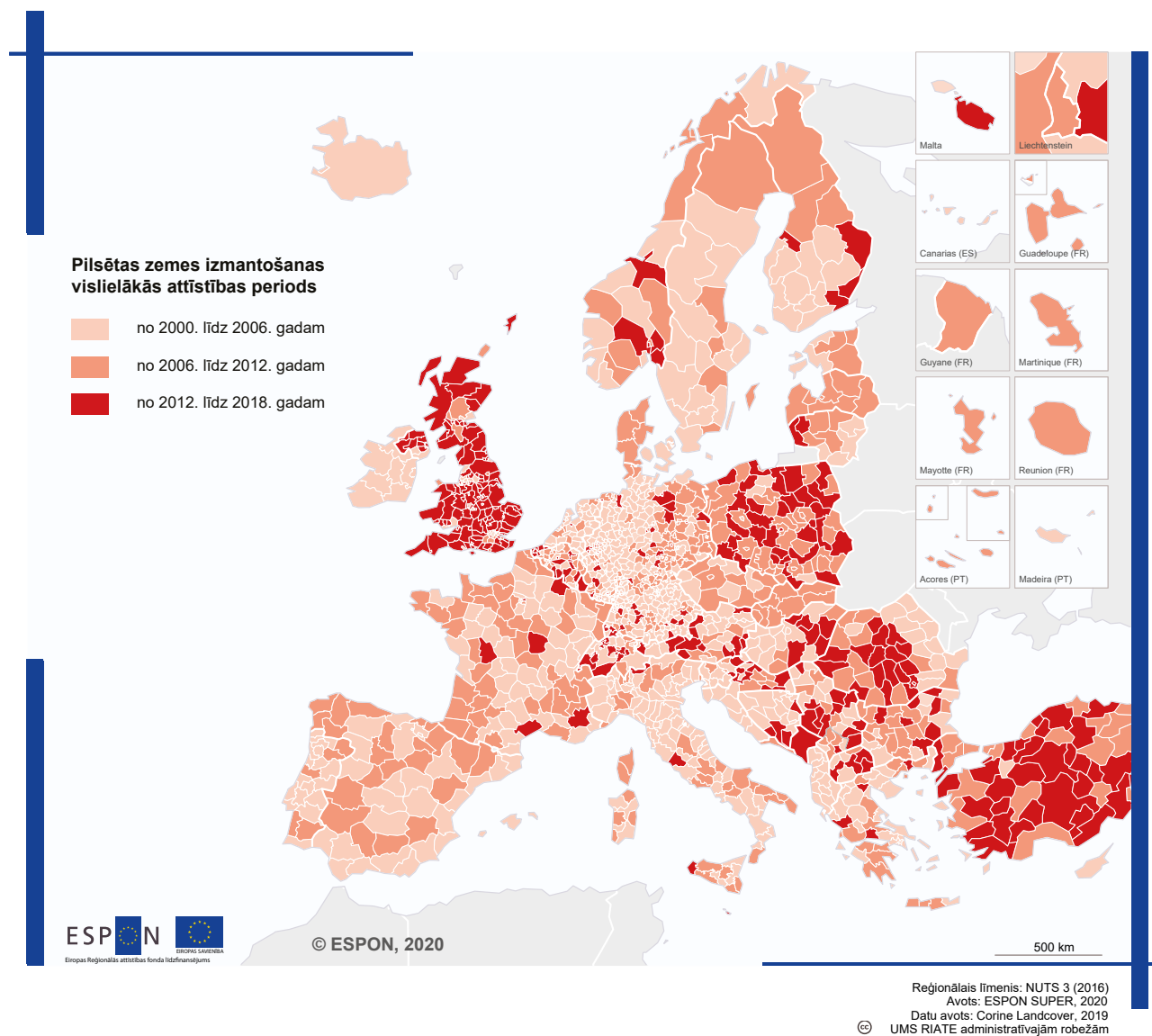
Reģionālais līmenis: NUTS 3 (2016)
 Avots: ESPON SUPER, 2020
 Datu avots: Corine Landcover, 2019
 © UMS RIATE administratīvajām robežām

Laikposmā no 2000. līdz 2018. gadam urbanizācijas temps nedaudz samazinājās (skat. 2. karti). To daļēji var izskaidrot ar ES paplašināšanos 2004. gadā un 2008. gada ekonomisko krīzi; 44 % no visiem zemes pārveidošanas gadījumiem izmantošanai pilsētu vajadzībām

notika 2000.–2006. gadā, 35 % — 2006.–2012. gadā un 21 % — 2012.–2018. gadā. Dažas valstis bija izņēmums: Apvienotajā Karalistē un Maltā, kā arī daudzviet Polijā un Rumānijā urbanizācijas pieaugums galvenokārt notika pēc 2012. gada.

2. karte

Lielākās attīstības periods attiecībā uz zemes izmantošanu pilsētu vajadzībām 2000.–2018. gadā

Avots: ESPON SUPER, 2019.

Pilsētu teritoriju izplešanās notiek jau ilgu laiku, bet mūsdienās politikas diskurss koncentrējas uz ilgtspējas jēdzienu, un politiķi vēlas izmantot teritoriālo plānošanu, lai ilgtspējīgi pārvaldītu pilsētu izaugsmi. Pastāv ievērojamas bažas, ka pašreizējie plānošanas lēmumi un prakse negatīvi ietekmē nākamās paaudzes un grauj ilgtermiņa ekonomisko labklājību, sociālo kohēziju un ekoloģisko dzīvotspēju. Lai izbēgtu no galējiem scenārijiem — “mākslīga seguma klātu platību neto pieauguma apturēšana” pretstatā “pilsētu teritoriju izplešanās” — un izvairītos no šo divu uzstādījumu normatīvās un nievājošās nozīmes, ESPON SUPER projekts (2020) saskatīja trīs arhetipiskus urbanizācijas veidus:

- **kompakta urbanizācija** (t. i., augsta blīvuma koncentrēta attīstība) ir saistīta ar pilsētu izplešanās ierobežo-

šanu, nepārsniedzot jau apbūvētās teritorijas, parasti lielās pilsētu teritorijās, un veicinot esošo teritoriju attīstību un degradēto teritoriju atjaunošanu;

- **policentriska urbanizācija** (t. i., vidēja blīvuma kopu attīstība) ir saistīta ar gudras izaugsmes ideāliem — koncepciju, kuras mērķis ir integrēt plānošanas un attīstības ekonomiskos, vides un sociālos aspektus un kura atbalsta jauktus zemes izmantošanas modeļus un uz tranzītu orientētu attīstību;
- **izkliedēta urbanizācija** (t. i., maza blīvuma izkliedēta pilsētu attīstība) ir saistīta ar individuālisma un pašpieņemamības ideāliem, kad tiek atbalstīts privātais transports, mājokļu īpašumtiesības un pašu būvēti mājokļi.

1. attēls.

- a) kompakta urbanizācija (Valensija), b) policentriska urbanizācija (Leidschenveen), c) izkliedēta urbanizācija (netālu no Zagrebas)

Avots: a) ESPON SUPER, 2020; b) un c) Google street view, 2020.

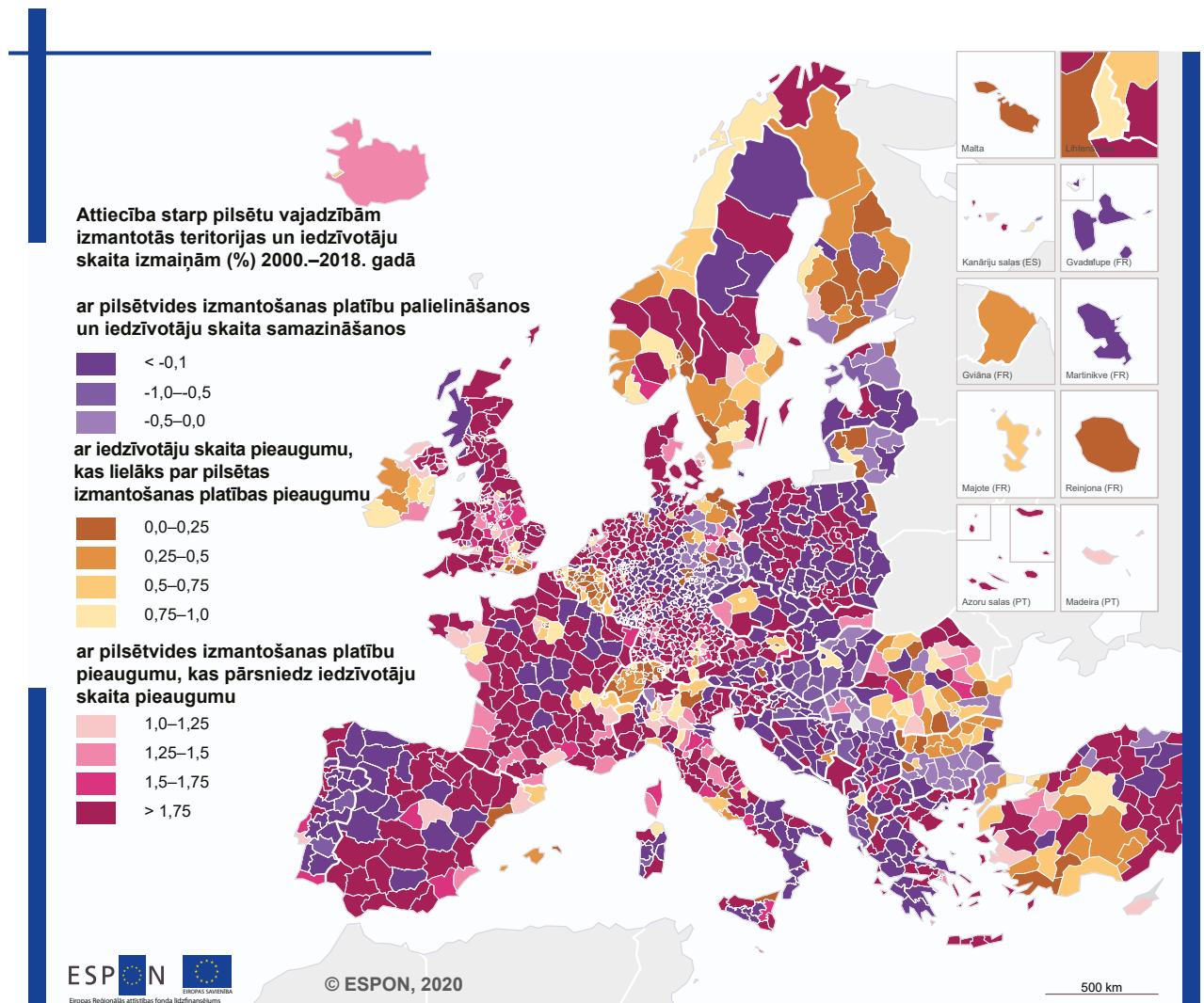
Viens no veidiem, kā mērīt urbanizācijas procesus, ir salīdzināt teritoriju izmantošanas attīstību pilsētu vajadzībām ar prognozēto vajadzību (iedzīvotāju skaita pieaugumu). 3. kartē redzams, ka laika posmā no 2000. līdz 2018. gadam teritoriju attīstība pilsētu vajadzībām pārsniedza iedzīvotāju skaita pieaugumu lielākajā daļā Eiropas reģionu (violetā un sarkanā krāsā). Pat teritorijās, kurās vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās, vienalga parasti vērojams ar mākslīgu segumu klātu teritoriju pieaugums (reģioni violetā krāsā). Reģioni, kuru vērtība ir aptuveni viens, piedzīvoja līdzsvarotu izaugsmi, kurā apdzīvotības attīstība vairāk vai mazāk sekoja iedzīvotāju attīstībai.

Kā jau bija gaidāms, liels spiediens ir vērojams galvenajos pilsētu centros un to apkārtnē, bet ne visur Eiropā. Reģioni,

kuros iedzīvotāju skaits ir pieaudzis četras reizes vairāk (vai vēl vairāk) nekā pilsētās, ir metropoļu reģioni, piemēram, liela daļa Beļģijas, Maltas, Dienvidaustrumu Anglijas un Šveices (reģioni tumši oranžā krāsā). Tas liecina par pieaugošu blīvumu, un to varētu interpretēt kā kompaktu urbanizāciju. Pretēja tendence vairāk raksturīga reģioniem, kuros nav metropoļu un kur teritorijās, kas izmantotas pilsētu vajadzībām pilsētu reģionu tuvumā, piemēram, Polijā un Spānijā, vērojams lielāks pieaugums salīdzinājumā ar iedzīvotāju skaita pieaugumu (tumši sarkanie reģioni). Šāda tendence ir raksturīga arī reģioniem ar lielākām pilsētām, piemēram, Francijā un Anglijas vidienē. Tas liecina par blīvuma samazināšanos, un to varētu interpretēt kā izkliedētu urbanizāciju.

3. karte.

Zemes izmantošanas attīstība pilsētu vajadzībām attiecībā pret iedzīvotāju skaita attīstību 2000.–2018. gadā

Avots: ESPON SUPER, 2020.

Reģionālais līmenis: NUTS 3 (2013)
 Avots: ESPON ENSURE, 2019
 Datu avots: Corine Landcover, 2019
 © UMS RIATE administratīvajām robežām

Būtisks urbanizācijas virzītājspēks ir ekonomikas attīstība. Daudzās Eiropas ostu pilsētās notiek ar ostām saistīto darbību pārceļošana no centrālajiem rajoniem uz citām vietām. Šī procesa rezultātā var degradēties pilsētu iekšējās teritorijas. Šīs pilsētas bieži saskaras ar lielām problēmām, lai reintegrētu šīs teritorijas pilsētas struktūrā. ESPON ENSURE projekts (2019) analizēja 144 ostas pilsētas (koncentrējoties uz mazām un vidējām pilsētām) un identificēja, ka 96 no šīm pilsētām eksperimentēja ar kādu no ostas pilsētu atjaunošanas veidiem. Tika noteikti šādi trīs atjaunošanas īstenošanas veidi:

- 1. vienots redzējums** (54 pilsētas): visaptverošs stratēģisks attīstības virziens, kura pamatā ir saskaņots redzējums, ģenerālplāns vai cits stratēģisks dokuments;
- 2. pakāpeniska pieeja** (16 pilsētas): vai nu izmantojot vairākus atsevišķus projektus, vai atsevišķos posmos ilgā laika periodā;
- 3. jaunās/topošās sistēmas** (26 pilsētas): plāni vai politika ir ieviesta, bet saskaņota īstenošana vēl nav uzsākta.

1. GADĪJUMS

Ostas pilsētas reģenerācija, sekojot vienotam redzējumam Splitā (HR)

Splitas pilsētas dome nolēma atjaunot degradētās teritorijas gar Rivas krastmalas promenādi netālu no ostas, no kurienes paveras skats uz Diokletiāna pili, kas ir UNESCO Pasaules mantojuma objekts. 2005. gadā Splitas pilsētas dome izstrādāja **redzējumu krastmalas atjaunošanai**, lai radītu apdzīvojamas un dinamiskas teritorijas, atjaunojot platības ap esošajiem ostas objektiem. Pilsētas dome izsludināja konkursu par krastmalas atjaunošanu, ievērojot precīzus noteikumus par tās vēsturiskās un kultūras vērtības saglabāšanu.

Pārbūves katalizatori bija pilsētas domes redzējums par krastmalas atjaunošanu un gan pilsētas, gan valsts atbalsts, nodrošinot finansējumu.

Rivas promenādes projekts tagad ir pabeigts un ietver publisku laukumu, kas kalpo kā telpa saviesīgiem pasākumiem, sporta pasākumiem, reliģiskiem gājieniem, festivāliem un svinībām. Turklāt projektā atjaunoja ostas un pilsētas vienotību, kā arī stiprināja satiksmes infrastruktūru un pilsētas identitāti.

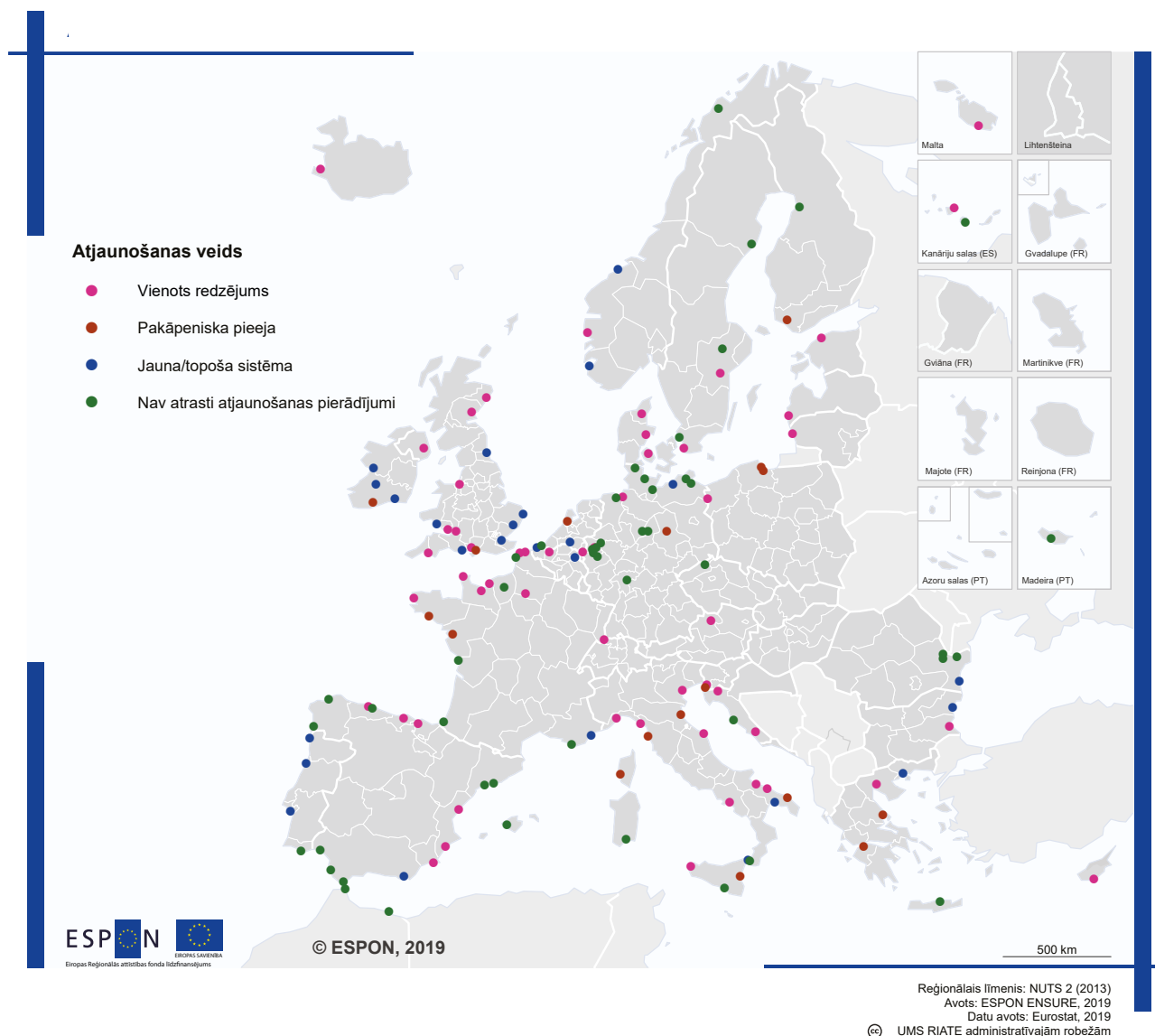
Avots: ESPON ENSURE, 2019.

4. kartē ir parādīts šīs īstenošanas tipoloģijas telpiskais sadalījums. Katrai no trim tipoloģijām ir savi uzdevumi, tostarp: 1) pārvaldīt spriedzi starp ģenerālpilnošanu un

elastīgāku plānošanu; 2) "lielā sprādziena" tipa atjaunošanas priekšrocību salīdzinājums ar organiskāku attīstību un 3) kā pāriet no efektīvas plānošanas uz efektīvu īstenošanu.

4. karte.

Mazas un vidējas ostas pilsētas, kurās vērojama atjaunošana

Avots: ESPON ENSURE, 2019.

Atjaunošana var radīt iespēju palielināt zaļās infrastruktūras apjomu un nozīmi pilsētvidē. Arvien vairāk tiek saprasts, ka zaļo zonu un dabisko un daļēji dabisko teritoriju esamība pilsētās veicina ilgtspējīgu urbanizāciju. **Pilsētu zaļās zonas** sniedz dažādus ekosistēmu pakalpojumus, lai uzlabotu garīgo veselību un labklājību, mazinātu pilsētu siltuma salu ietekmi un nodrošinātu ilgtspējīga transporta iespējas (piemēram, gājēju un velosipēdu joslas). Labs piemērs ir Saloniki (EL), kur pilsētvidi papildināja ar 2 353 jauniem kokiem, 118 432 jauniem augiem

un 23 hektāriem zaļo platību, lai veicinātu zaļāku un ilgtspējīgāku pilsētas attīstību. Tomēr projekts ESPON GRETA (2019) parādīja, ka laika posmā no 2006. līdz 2012. gadam 99,5 % no pētītajām Eiropas pilsētām (aptuveni 500) pilsētu zaļo zonu īpatsvars bija stabils vai samazinājās. Faktiski tikai trijās pilsētās, t. i., Faro (PT; 3,3 %), Nicā (FR; 2,3 %) un *Capelle aan den IJssel* (NL; 0,7 %), minētajā laikposmā bija vērojams pilsētas zaļo zonu pieaugums.

3. Faktori, kas atbalsta vai kavē ilgtspējīgu urbanizāciju

Urbanizācija ir rezultāts neskaitāmiem kolektīviem un individuāliem lēmumiem par to, kur un kā cilvēki vēlas dzīvot, strādāt un izklaidēties. Tāpēc, lai izprastu urbanizāciju un zemes izmantošanas izmaiņas, ir svarīgi apzināt galvenās būtiskās cēloņsakarības, kas nosaka šos lēmumus. Kuri faktori veicina urbanizāciju? Kādi faktori kavē ilgtspējīgu urbanizāciju? Un kā iespējams izmērīt ilgtspējīgu urbanizāciju?

3.1. Motivējošie faktori

Urbanizāciju ietekmē daudzi faktori. Galvenie motivētāji ir demogrāfiskie faktori, t. i., cilvēki, kas migrē no lauku apvidiem uz pilsētām, un cilvēki, kas izmanto lielāku dzīvojamu platību uz vienu iedzīvotāju (piemēram, lielākas mājas, mazāk cilvēku vienā ģimenē). Jāņem vērā arī ekonomiskie un sociālie faktori. Projektā ESPON SUPER tika izstrādāts pārskats par motivējošajiem faktoriem, izdalot šādas divas grupas:

1. uz pieprasījumu balstīti faktori:

- **demogrāfiskie** faktori: iedzīvotāju skaita izmaiņas, mājsaimniecību lielums un migrācijas dinamika;
- **ekonomiskie** faktori: iekšzemes kopprodukta (IKP) bruto pievienotās vērtības pieaugums (jo īpaši attiecībā uz komerciālajām telpām), makroekonomiskās tendences, kredītu pieejamība un mājsaimniecību uzkrājumu līmenis, valsts labklājības politikas režīmi, dzīvotspēja un lauksaimniecības nozares konsolidācija un pieejamība;
- **sociālie un tehnoloģiskie** faktori: mājokļa tipa izvēles (dzīvoklis vai atsevišķs mājoklis), īpašumtiesību izvēles, transporta izvēles (automašīnas īpašumtiesības), sociālās normas attiecībā uz kopdzīvi un otrām mājām.

2. uz piedāvājumu balstīti faktori:

- **zemes raksturojuma** faktori: piemērotība, zemes cena, zemes izmantošanas izmaiņu rentabilitāte,

stratēģiskās zemes īpašumtiesības, likumīgās tiesības attīstīties, noteiktā teritorijā (paliene, dabiskā dzīvotne vai rūpnieciskā zona);

- **fizisko šķēršļu** faktori: kalni un ūdenstilpes.

Jāpiebilst, ka šie motivējošie faktori ir savstarpēji saistīti starp urbanizācijas pieprasījumu un piedāvājumu, tāpēc nav vienkārši tos aplūkot atsevišķi. Turklāt katram faktoram ir atšķirīga ietekme uz ilgtspējīgu urbanizāciju, kas var būt pozitīva vai negatīva.

Viens no motivējošajiem faktoriem, kas negatīvi ietekmē ilgtspējīgu urbanizāciju, ir **neattīstītu neapbūvēto teritoriju zemā cena**, salīdzinot ar **zemes atjaunošanas augstajām izmaksām** (piemēram, degradēto teritoriju atjaunošanai). Tas neveicina apbūvēto platību revitalizāciju vai atkārtotu izmantošanu, radot pamestu zemi. Turklāt tas spēcīgi ietekmē auglīgu zemju līdzienās daļas, kur pieejamība rada izmantošanas veidu konfliktu, kas noved pie lauksaimniecības marginalizācijas. Tomēr visilgtspējīgākā pieeja ir urbanizēto teritoriju atjaunošana un jaunu attīstības iespēju ierobežošana. Lai palielinātu jau urbanizētas zemes atjaunošanas konkurētspēju, ir jāsteno pasākumu kopums, tostarp ekonomiskie, juridiskie un fiskālie stimuli.

Ņemot vērā aprites ekonomikas principus, uzmanība ir jāpievērš **rūpnieciskajām teritorijām, kurās notiek industriju pārkārtošanās** un deindustrializācija. Brīvās ēkas varētu pielāgot jauniem aprites rūpniecības mērķiem (atkritumu apstrāde un šķirošana, kompostēšana utt.) un nerūpnieciskai izmantošanai (dzīvojamās ēkas, lauksaimniecības ēkas utt.) vai pārveidot par publiskām telpām (mākslas galerijas, kopstrādes telpas, kopienu centri, remonta tirgi utt.), tādējādi veicinot reģeneratīvu telpisko un pilsētvides plānošanu. Tomēr pamestu rūpniecisko teritoriju atkārtotas izmantošanas kavējošs faktors varētu būt tas, ka šīm teritorijām vairumā gadījumu ir nopietnas **piesārņojuma** problēmas, kas rada augstas izmaksas šo teritoriju sanācijai.

2. GADĪJUMS

Ekonomiskā attīstība kā virzītājspēks, lai atjaunotu deindustrializētas teritorijas Denkerkā (FR)

Denkerka (FR) ir Francijai būtisks ekonomiskais resurss atjaunojamo energoresursu jomā. Tā ir kļuvusi par mājvietu Eiropas lielākajām enerģētikas platformām, kas aptver deviņus dažādus enerģiju ražojošu uzņēmumu veidus, tostarp vēja parkus, atomelektrostaciju, zemūdens gāzes vadi un ogles. Pilsēta ir izmantojusi enerģē-

tikas platformu, lai veidotu jaunu tēlu un popularizētu pilsētu ārvalstu tiešajiem ieguldītājiem. Lai piesaistītu darba ņēmējus un uzņēmumus, ir nepieciešama deindustrializēto teritoriju pārveidošana par mājokļu, sabiedrisko pakalpojumu un ārtelpu publiskajām zonām.

Avots: ESPON ENSURE, 2019.

3.2.

Traucējošie faktori

Papildus izpratnei par urbanizācijas motivējošajiem faktoriem ir svarīgi izprast arī riskus un problēmas, ar kuriem varētu saskarties, no jauna attīstot jau apbūvētas teritorijas.

ESPO ENSURE projekta ietvaros tika pētītas vairāku ostas pilsētu atjaunošanas programmas, un viens no būtiskākajiem konstatētajiem izaicinājumiem bija **pārvaldības kārtība**. Pilsētas ziņoja par atšķirīgu pieredzi saistībā ar daudzlīmeņu pārvaldības sistēmām, īpašumtiesību struktūrām attiecībā uz zemes un ostu funkcijām un privātā sektora dalībnieku lomu. Tas parādīja skaidras tendences virzībā uz publiskā un privātā sektora partnerībām vai citiem kopīgu struktūru veidiem. Kopumā atjaunošanai ir nepieciešama dažādu ieinteresēto pušu iesaistīšanās, un ir grūti pārvaldīt atšķirīgas intereses.

Tālāk ir minētas un ar piemēru ilustrētas problēmas, kas saistītas ar jau apbūvētu teritoriju atjaunošanu.

- **Konkurējošas ekonomiskās funkcijas:** Kalē (FR) atjaunošanas procesa sākumposmā ierosinātais modelis paredzēja pilsētas atjaunošanu veikt ap esošajiem ostas objektiem. Galvenās problēmas bija saistītas ar dzīvojamo un atpūtas objektu līdzāspastāvēšanu ar trokšņainiem un dažkārt piesārņojošiem rūpnieciskajiem objektiem.
- **Vides pārmaiņas:** atjaunošana ietver rūpniecisku, nereti piesārņotu teritoriju izmantošanas veidu pārveidošanu, piemēram, par dzīvojamām, tūrisma vai brīvā laika pavadīšanas teritorijām. Havra (FR) ir piemērs veiksmīgai agrāko Seveso rūpniecisko teritoriju sanācijai. Piesārņoto teritoriju sanācija rada arī finansiālus riskus vai grūtības attiecībā uz to, kas finansēs nepieciešamos darbus. Paredzams, ka Korkā (IE) sanāciju finansēs privātais sektors, kas var būtiski kavēt attīstību. Savukārt Brestā (FR) sanāciju rūpnieciskajās un militārajās ostās veica valsts aģentūras un militārie spēki.

- **Zemes īpašumtiesības:** parasti saskaņota pilsētas atjaunošanas plāna koordinēšana bija vieglāka tām pilsētām, kurās ostas un piekrastes zemes bija valsts īpašumā. Tomēr teritorijām var būt arī neviennozīmīgas zemes lietošanas tiesības, vai arī tās var piederēt valdībai, kura tās neizmanto savām vajadzībām, un tas neļauj savlaicīgi veikt atjaunošanu. Bilbao (ES) ir uzņēmēju veiktas pilsētvides atjaunošanas piemērs. Valsts izveidoja attīstības aģentūru, kura pārņēma brīvās zemes un izmantoja publiskos un privātos ieguldījumus, lai pārveidotu krastmalas lietojumu, funkciju un pilsētas ekonomiku.
- **Infrastrukturā nodrošināšana:** tiecoties uz ilgtspējību, svarīgi būs ieguldījumi sabiedriskajā transportā, lai radītu sekmīgus atjaunošanas projektus. Denkerkas (FR) atjaunošanas plāni balstās uz to, lai jaunajās pilsētās teritorijās būtu pēc iespējas mazāk automašīnu.
- **Pilsētu identitātes un funkcionālā izmantojuma maiņa:** lai stimulētu dažāda veida izmantojumu un piesaistītu jaunus lietotājus teritorijām, kas bieži vien ir "slēgtas zonas", ir nepieciešamas plašākas kultūras pārmaiņas šo teritoriju identitātē. Lai veicinātu šādas pārmaiņas, ir veiktas tēla maiņas iniciatīvas un attīstīti uzmanību piesaistoši un nozīmīgi objekti, piemēram, Gugenheima muzejs Bilbao (Spānija), *La Carène* koncertzāle Brestā (Francija) un priekšlikums būvēt trošu ceļu un akvāriju Tallinā (Igaunija).
- **Spekulatīva pilsētu attīstība:** pilsētu atjaunošanas projektiem kopumā ir spekulatīvs raksturs. Tādās pilsētās kā Korka (IE) un Noršēpinga (SE) 2008. gada globālā finanšu krīze negatīvi ietekmēja ostas pilsētu reģenerācijas īstenošanu, savukārt Reikjavīkā (IS) jaunais atjaunošanas plāns tiek uzskatīts par vienu no pirmajām ekonomikas atveseļošanās pazīmēm pēc šīs valsts krīzes.
- **Pārvaldība:** ostas pilsētu atjaunošana ietver plašu ieinteresēto pušu loku, un šķiet, ka ir sarežģīti saskaņot daudzās intereses. Bilbao (ES) vērojami vairāk lejup-

vērsti pārvaldības modeļi, jo projekta īstenošanas pārraudzībai tika izveidota attīstības aģentūra "Bilbao Ría 2000". Maltā (MT) augsta līmeņa atbalsts jauna kruīza kuģu termināla būvniecībai bija ekonomiski sekmīgs, bet izraisīja vietējo resursu noplicināšanu. Vairāk augšupvērsta pieeja tika izmantota Ārhusā (DK), kur tika eksperimentēts ar jauniem sadarbības veidiem starp publiskajiem un privātajiem dalībniekiem, lai nodrošinātu funkciju un iedzīvotāju veidu kombinēšanu.

- **Finansēšanas modeļi:** atjaunošana var būt dārga, un piemērota finansēšanas modeļa noteikšana ir sarežģīta, jo galvenais ir apvienot publisko un privāto finansējumu. Brestā (FR) ES struktūrfondu finansējuma pieejamība ir bijusi ļoti svarīga, un pārvalstiska, valsts un reģionāla finansējuma apvienojums ir bijis galvenais katalizators privāto ieguldījumu piesaistei.

- **Saskarne plašākā metropoles, reģionālajā un transnacionālajā kontekstā:** ja pilsētas atjaunošanas projekts ir nesamērīgi nozīmīgs plašākam reģionam un valstij, atjaunošanas projekta raksturu var motivēt valsts vai reģionālie faktori, nevis tuvākās vietējās teritorijas vajadzības. Piemēram, Belfāstas (UK) krastmalas atjaunošana bija svarīgs elements pēckonflikta diskursā par pilsētu. Tomēr lejupvērstai pieejai bija ievērojama izslēdzoša ietekme uz apkārtējām apkaimēm un rajoniem.

- **Sabiedrības līdzdalība, iesaistīšanās un kohēzija:** Reikjavīkā (IS) un Ārhusā (DK) sabiedrība tika iesaistīta ideju ģenerēšanas agrīnajos posmos. Tomēr pat tad, ja sabiedrība ir iesaistīta un atbalsta kādu ideju, panākumi nav garantēti. Turku (FI) notiek izmēģinājuma projekts, lai kopīgi izvietotu pilsētas un ostas objektus, bet, lai gan tas tiek plaši atbalstīts, šķiet sarežģīti pārliecināt iedzīvotājus pārcelties uz šo teritoriju.

3. GADĪJUMS

Privātās investīcijas, kas Valensijā (ES) veicina izkļiedētu urbanizāciju

Reģions *Huerta de Valencia* laikā no 1996. līdz 2008. gadam piedzīvoja lielu attīstības spiedienu, kas izpaudās kā strauji augoši pilsētu centri, rūpnieciskās teritorijas un izkļiedētas dzīvojamās teritorijas. Attīstītāji, kas pārsvarā bija privāti uzņēmumi, iegādājās lētu lauku zemi no lauksaimniekiem vai citiem īpašniekiem. Tika

izveidotas elastīgas attīstības procedūras "reģionālās ekonomiskas nozīmes projektiem", kuru rezultātā urbanizācija kļuva izkļiedēta, bieži vien neizmantojot pa vidu esošās teritorijas, kas būtu daudz piemērotākas.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

3.3.

Ilgspējīgas urbanizācijas novērtēšana

Projektā ESPON SUPER tika apkopotas aptuveni 200 intervences, kas jebkādā veidā ietekmē zemes izmantošanu un tādējādi arī tās ilgtspēju. Tā kā daži intervences pasākumi nebija vērsti uz ilgtspējību, bet tos joprojām varēja uzskatīt par veiksmīgiem (efektīviem, lietderīgiem un atbilstīgiem) savu mērķu sasniegšanai, tika izstrādāta **sistēma, kurā izmantotas divas perspektīvas**, lai novērtētu šo intervences pasākumu panākumus: 1) panākumi saskaņā ar paša pasākuma darbības jomu (t. i., tā mērķi un uzdevumi) un 2) panākumi no ilgtspējīgas zemes izmantošanas viedokļa. Attiecībā uz pēdējo var izšķirt šādas četras panākumu gradācijas:

1. intervence atbilst ilgtspējības mērķiem visās trijās dimensijās (t. i., ekonomiskajā, ekoloģiskajā un sociālajā);
2. intervence atbilst ilgtspējīgas attīstības mērķiem vienā vai divās dimensijās un ir neitrāla pārējās dimensijās;

3. intervence atbilst ilgtspējības mērķiem vienā vai divās dimensijās, un tai ir negatīva ietekme uz pārējām dimensijām;

4. intervence nesasniedz ilgtspējības mērķus nevienā no trim dimensijām.

No ilgtspējīgas zemes izmantošanas viedokļa pirmajā situācijā aprakstītā intervence būtu jāuzskata par sekmīgu, pat ja progress starp dimensijām nav vienāds. Otrā situācija ir vairāk jāapsver, jo stagnācija vienā dimensijā un progress citās dimensijās varētu būt problemātisks. Trešā situācija ir jāuzskata par neveiksmīgu, jo tā ietver kompromisu vai pagrimumu, bet pēdējā situācija ir acīmredzami neveiksmīga.

Ņemot vērā ilgtspējības kritērijus var novērtēt ne tikai intervences pasākumus, bet arī pilsētu formu. SUPER projektā tika pārskatīta zinātniskā literatūra, lai novērtētu, kā trīs urbanizācijas režīmi (kompaktais, policentriskais un izkļiedētais) ietekmē ilgtspēju. 1. tabulā secinājumi ir atspoguļoti sintētiskā veidā, savukārt pašā projektā ir

iekļauta tabula, kurā ir citēta attiecīgā literatūra. Kopumā varētu teikt, ka daudzi rezultāti apstiprināja aizdomas; ierobežošana tika uzskatīta par ekoloģiski ilgtspējīgu zemes izmantošanas efektivitātes un mobilitātes ziņā (ceļošanas attālums un veids), un izplešanās veicināja sadrumstalotību un nebija ilgtspējīga dārgu sabiedrisko

un komunālo pakalpojumu saglabāšanas ziņā. Tomēr bija arī pretēji rezultāti, piemēram, ierobežošanas sociāli ekoloģiskā ilgtspēja piesārņojuma koncentrācijas un klimata pārmaiņu ietekmes dēļ, kā arī izplešanās sociālā ilgtspēja mājokļu pieejamības dēļ, samazināts siltuma salu efekts un ieguvumi, dzīvojot dabas tuvumā.

1. tabula. Urbanizācijas veidi un ilgtspējības aspekti*

	Kompakta	Policentriska	Izkliedēta
Ekonomiskā ilgtspēja			
IKP, finansiālā labklājība	+/-	++	+
Publiskās finanses	++	+	-
Darbavietas	++	++	+/-
Pieejamība	+/-	++	+/-
Uzņēmējdarbības teritorijas	++	++	+/-
Pieprasījums pēc mājokļiem	-	+	+
Transporta izmaksas	+/-	+	--
Enerģijas patēriņš	+	+	--
Ekoloģiskā ilgtspēja			
Mobilitātes samazināšana (ar automobili)	++	++	--
Piesārņojuma, tostarp CO ₂ samazināšana	++	+	--
Pilsētas zaļās zonas	-	+	+/-
Bioloģiskā daudzveidība	+/-	+/-	--
Zemes patēriņš	+	+	--
Dabiskie apdraudējumi	-	+	+/-
Klimata pārmaiņas	+/-	+	+/-
Resursu patēriņš	+/-		-
Atjaunojamo energoresursu enerģija	+/-	+/-	+/-
Vietas ūdens aizturei	+	+	+
Aprites ekonomika	+	+	-
Sociālā ilgtspēja			
Veselība	+/-	+/-	+/-
Mājokļi par pieņemamu cenu	+/-	+/-	++
Taisnīgums/iekļaušana	+/-	+	--
Sabiedriskās un atpūtas zonas	+/-	+	+/-
Dažādība (augstceltnes, piepilsētas utt.)	+	+	+
Jauktas izmantošanas teritorijas	+	++	-
Apmierinātība ar mājokli	-	+	++

Avots: SUPER, 2019. *Apzīmējums. Pētījumos rādītājiem tika atklāta šāda ietekme: “++: spēcīga pozitīva ietekme”; “+ : pozitīva ietekme”; “- : negatīva ietekme”; “-- : spēcīga negatīva ietekme”. “+/- : dažādos pētījumos iegūtu pretrunīgi rezultāti”.

4. Instrumenti un līdzekļi ilgtspējīgai urbanizācijai

Urbanizāciju var virzīt ilgtspējīgāk, izmantojot teritoriālo pārvaldību un teritoriālās plānošanas intervences, piemēram, (teritoriālās) stratēģijas, instrumentus un mehānismus (finanšu, fiskālos un ekonomiskos), sākot no Eiropas līmeņa, līdz lokālajam līmenim. Pilsētvides attīstības programmas partnerībās par aprītes ekonomiku un ilgtspējīgu zemes un dabas risinājumu izmantošanu tika izstrādāta rokasgrāmata, kurā sniegts plašs pārskats un analīze par pilsētu zemes atkārtotas izmantošanas paraugpraksi (UAP, 2020). Tas ir pamats vispārējai stratēģijai, kurā aplūkots jauns pilsētu zemes atkārtotas izmantošanas pārvaldības modelis saskaņā ar aprītes ekonomikas principiem.

Kā norādīts iepriekš, ESPON SUPER projektā tika apkopoti arī vairāk nekā 200 intervences pasākumi, kas tādā vai citādā veidā ietekmē zemes izmantošanu un tādējādi arī tās ilgtspēju. Katra fiksētā intervence tika aprakstīta atbilstoši vairākām pamatpazīmēm, piemēram, mērķim un instrumenta veidam. Nav pārsteidzoši, ka atjaunošanas pasākumi, kas veido 13 % no kopējā intervenču skaita, biežāk tika izmantoti pilsētās un monocentriskās pilsētu teritorijās un retāk lauku teritorijās. Vēl interesantāk ir tas, ka sākotnējā novērtējumā tika konstatēts, ka šīs intervences ir visveiksmīgākās ilgtspējības mērķu un dimensiju ziņā.

Metropoļu teritorijām ir raksturīga cieša ekonomiska un sociāla saikne starp pilsētu un piepilsētas daļām, kas

ietver vairākas pašvaldības. Tas nozīmē, ka nevienai pašvaldībai nav instrumentu, ar kuriem risināt pilnīgi visas problēmas un iespējas metropoles teritorijā. Tāpēc, lai risinātu šīs sarežģītās problēmas, īstenojot metropoles plānošanas pieeju, ir vajadzīgs vairāku politikas instrumentu kopums.

Nav viena absolūta un sistemātiska politikas instrumentu satvara, lai efektīvi īstenotu integrētu pilsētplānošanas pieeju. Balstoties uz visaptverošu literatūras analīzi un pieredzi 10 metropoļu teritorijās, ESPON SPIMA (2018) projektā tika izdalītas šādas sešas galvenās politikas instrumentu kategorijas: **1) stratēģiskie, 2) koordinatīvie, 3) strukturālie, 4) procesuālie, 5) finansiālie un 6) sadarbības**. 10 metropoļu teritorijās, kas pētītas SPIMA projektā, vissvarīgākās politikas instrumentu kategorijas ir koordinatīvie un sadarbības politikas instrumenti. Abu kategoriju mērķis ir veicināt kopīgu pārvaldības procesu metropoļu mērogā, ļaujot labāk integrēt pienākumus un kompetenci starp horizontālo un vertikālo pilsētu pārvaldības līmeni. Procesuālie/finanšu politikas instrumenti bija visretāk lietotie, bet stratēģiskie un strukturālie politikas instrumenti atradās vidējā pozīcijā.

2. tabulā ir norādīti tie politikas instrumenti, kas tika uzskatīti par vispiemērotākajiem, lai risinātu dažas konkrētas konstatētās problēmas. Nākamajās sadaļās ir sniegta sīkāka informācija un piemēri par dažādu politikas instrumentu veidu pielietojamību.

2. tabula.

Politikas instrumenti metropoļu teritorijām, lai potenciāli risinātu atklātās problēmas

Problēmas	Stratēģiskie	Koordinācijas	Strukturālie	Procesuālie/ finansiālie	Sadarbības
Telpiskā struktūra un attīstība					
Daudzfunkcionālas teritorijas izmantošanas plānošanas nepieciešamība		X	X		X
Bijušo rūpniecisko teritoriju atjaunošana	X				X
Spiediens uz zemi	X			X	X
Efektīvas transporta infrastruktūras, mobilitātes un pieejamības nodrošināšana	X	X	X		X
Piepilsētu attīstība (pilsētu teritoriju izplešanās)	X	X		X	X
Attīstītāju spiediens attiecībā uz pilsētu teritoriju izplešanos		X		X	X
Institucionālie					
Nepieciešamība pēc daudzlīmeņu sadarbības		X	X		X
Nepietiekams finansējums metropoļu attīstībai		X		X	X
Starppašvaldību/reģionālās konkurences risināšana		X	X		X
Kopīga redzējuma sasniegšana par stratēģiskajiem plāniem	X	X			X

Avots: ESPON SPIMA, 2018.

4.1.

Stratēģiskie instrumenti

Stratēģisko instrumentu mērķis ir izstrādāt kopīgas stratēģijas teritoriju turpmākai attīstībai. Stratēģiskos instrumentus vienojošais princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai izstrādātu un izmantotu vairākus politikas mērķus un ilgtermiņa pasākumus tā, lai tie stiprinātu viens otru dažādos politikas jautājumos un plānošanas administratīvajos līmeņos. To var panākt, palielinot politisko informētību un panākot dažādu lēmumu pieņēmēju grupu iesaistīšanos, izmantojot metropoļu attīstības stratēģisko redzējumu. Stratēģisko instrumentu pielietošanas rezultātā parasti tiek izstrādāti integrēti politikas dokumenti, piemēram, stratēģiski plāni metropoļu attīstībai vai stratēģiski teritoriālās kohēzijas plāni reģionālā un vietējā līmenī. Izmantojot stratēģiskos instrumentus, īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai stratēģiskie plāni būtu saistīti ar uz problēmām balstītu pārvaldību, un plānošanas procesos tie jāpārvērš konkrētu darbību un rezultātu kopumā.

Stratēģisko politikas instrumentu priekšrocības:

- institucionālā atbalsta nodrošināšana augstākā valdības līmenī, izstrādājot kopīgas stratēģijas un redzējumus attiecībā uz metropoļu teritoriālo attīstību;

- dažādu dalībnieku mobilizēšana, kuriem ir liela ietekme uz sadarbību metropoles ietvaros, t. i., spēcīgāko "ietekmes grupu", tostarp ES un valsts;
- politikas pamatnostādņu izstrāde, tostarp politikas programmas pilsētu ilgtspējai, kopīgu stratēģiju un plānu izveide;
- valsts nozīmes stratēģisko lēmumu atbalstīšana papildus decentralizācijas procesam un apjomradītu ietaupījumu attīstībai;
- konkurējošo prasību risināšana zemes izmantošanas plānošanā vietējā līmenī; spriedzes mazināšana ar stratēģisku plānošanu starp pašvaldību zemes izmantošanas plānošanu un augstāka līmeņa zemes izmantošanas plānošanu, kā arī politiska atbalsta iegūšana kompromisu risināšanā un atvieglotas sarunas starp zemes īpašniekiem, uzņēmumiem un vietējām valdībām, lai maksimāli palielinātu sabiedrības ieguvumus no pilsētu attīstības.

Stratēģiskā plānošana ir holistiskas, iekļaujošas, līdzdalības un integrētas plānošanas pieejas pamatā. Kompleksu pārvaldības sistēmu un daudzu ieinteresēto pušu dēļ ir vēlams izmantot stratēģisku pieeju. Tā strukturē mijiedarbību starp subjektiem lēmumu pieņemšanas

procesā, saskaņo dažādus plānus un integrē transformāciju. Uzdevums ir ne tikai izstrādāt stratēģisku plānu teritorijai, kurā būtu integrēti trīs galvenie ilgtspējas jautājumi, t. i., ekonomiskie (peļņa), sociālie (cilvēki) un ekoloģiskie (planēta), bet arī vadīt ilgtermiņa attīstību. Stratēģiskajam plānam ir jārisina aktuālas problēmas cilvēku dzīvē, kas, savukārt, kļūst par labāko apliecinājumu tā procedūru efektivitātei. Tiek ierosināts, ka tam jābūt pakāpeniskam un pielāgojamam šādās piecās konverģējošās un mijiedarbīgās jomās:

1. **telpiskā joma**, lai, piemēram, izveidotu pilsētu kvalitāti kā izaugsmes dzinēj spēku, attīstītu savienojumus ar lauku apvidiem vai veicinātu kultūras un ainavu resursu saglabāšanu;

2. **pārvaldības joma**, lai noteiktu procesus un instrumentus līgumiem starp dalībniekiem mērķu kopīgai plānošanai, sasniegšanai un īstenošanai, kā arī novērtēšanas sistēmu noteikšanai;

3. **ekonomikas joma**, lai noteiktu nepieciešamo kapitālu, kas nodrošinātu īstenošanas iespējas, un lai radītu pievienoto vērtību no dažādu kapitālu (finanšu, cilvēku, sociālo un teritoriālo) mijiedarbības;

4. **reglamentējošā joma**, lai definētu noteikumus, kuru mērķis ir aizsargāt izvēles laika gaitā vai vadības maiņas gadījumā;

5. **komunikācijas joma**, lai popularizētu kopienas vienošanos starp dažādiem subjektiem par kolektīvu iespēju veidošanu nākotnē.

4. GADĪJUMS

Stratēģiskā attīstība ostu pārveidei Kopenhāgenā (DK)

Kopenhāgenas Dienvidu ostas padome (*Sydhavn*) vēlējās pārveidot bijušo rūpniecisko ostu rajonu par modernu pilsētas rajonu ar birojiem un jauniem mājokļiem, kas piesaistītu jaunus iedzīvotājus šai novecojošajai pilsētai.

Deviņdesmito gadu vidū, kad Kopenhāgenā valdīja ekonomiski nelabvēlīgi apstākļi, pašvaldības plānā *Sydhavn* tika noteikts par galveno dzīvojamo rajonu. Projekts tika iecerēts kā **daļa no plašākas stratēģijas pilsētas tēla pārveidošanai**, kā arī pievilcīgas pilsētvides radīšanai kādreizējā piestātņu un ostas teritorijā. Galvenais projekta pamatojums bija ekonomiskie aspekti, bet tie ietvēra arī sociālos aspektus (t. i., pievilcīgi mājokļi viduslānim un daži sociālie mājokļi) un mazākā mērā arī vides aspektus. Šajā gadījumā pašvaldība nebija zemes īpašniece (zeme piederēja attīstītājam), un tai bija jāpiesaista **privātas organizācijas**, lai attīstītu teritoriju un nodrošinātu

sabiedriskos objektus, panākot dažādas vienošanās atbilstoši Plānošanas likumam. Papildus tiesību aktos noteiktajiem plānošanas instrumentiem lielākie zemes īpašnieki un pašvaldība izstrādāja visaptverošu plānu, kas bija turpmāko lokālplānu pamatā. Šo intervenci var uzskatīt par maigas pārvaldības instrumentu, kam nav formāla spēka, bet ir simboliska, reprezentatīva un komunikatīva ietekme.

Transformācija tika uzskatīta par daļēji veiksmīgu attiecībā uz intervences darbības jomu kultūras iestāžu un atpūtas teritoriju trūkuma dēļ. To daļēji var izskaidrot ar institucionālo struktūru un tirgus virzītu pieeju. Ilgtspējīgas zemes izmantošanas mērķi tika uzskatīti par diezgan veiksmīgi sasniegtiem, jo projekts degradētā teritorijā radīja blīvu pilsētas teritoriju.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

Teritoriju un ēku atkārtotu izmantošanu var uzskatīt par vienu no **apritīguma stratēģijām**. Tā pieder pie apritīguma stratēģiju grupas, kas ir mazāk radikālas, bet palīdz samazināt izejvielu un resursu patēriņu un tādējādi pozitīvi ietekmē vidi, pagarinot produktu un to detaļu kalpošanas laiku. ESPON CIRCTER projekts (2019) apliecināja, ka ir būtiski šādu stratēģiju savienot ar skaidriem politikas pasākumiem, un finansējuma iegūšanai nepieciešama

pārlicība par stratēģiju un politiskais atbalsts. Prioritāšu noteikšanas procesam lielāku nozīmi piešķirtu valsts pārvaldes iestāžu, piemēram, reģionālo pārvaldnieku, mēru vai prefektu iesaistīšana. Protams, atkarībā no reģionālā konteksta šā posma rezultātiem var piemērot arī reģionālos vai municipālos politiskās likumdošanas procesus pilsētu domēs vai reģionālajās padomēs, kas var nodrošināt stratēģijas galīgo apstiprināšanu.

5. GADĪJUMS

Atjaunošana kā daļa no Mariboras (SI) aprītes ekonomikas stratēģijas

Mariboras pilsētas mērķis ir veikt pilsētvides atjaunošanu, īstenojot publiskus un privātus ieguldījumus sabiedriskajās un tās papildinošajās teritorijās, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Iniciatīvas mērķis ir aktivizēt vietējo sociālo un ekonomisko potenciālu, izveidojot projektus, kas ietver aprītes uzņēmējdarbības modeļus un vietējo pārtikas ražošanu. Visbeidzot, atjaunošanas mērķis ir turpināt attīstīt ilgtspējīgu mobilitāti pilsētā, pilnveidojot pilsētas velosipēdu infrastruktūru un multimodālo sabiedrisko transportu.

2018. gada jūnijā Mariboras dome apstiprināja savu aprītes ekonomikas stratēģiju. Šīs stratēģijas pamatideja ir modulāra sistēma visu pašvaldībā un plašākā pilsētvīdē pieejamo resursu pārvaldībai. Viens no stratēģijas septiņiem pīlāriem ir saistīts ar pilsētas atjaunošanu.

Avots: ESPON CIRCTER, 2019.

4.2.

Koordinatīvie instrumenti

Koordinatīvie instrumenti ir saistīti ar īpašu koordinācijas struktūru izveidi, kas palīdz kopīgi sagatavot plānus un stratēģijas. Koordinatīvo instrumentu kopīgais princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai izveidotu struktūras, kas koordinē metropoļu attīstību visos pārvaldības politiskajos un administratīvajos līmeņos. To var panākt, īstenojot koordinētu lēmumu pieņemšanu: centralizētu/decentralizētu vai daudzlīmeņu koordināciju. Koordinatīvo instrumentu lietošanas rezultātā bieži tiek izveidotas uzraudzības iestādes, piemēram, atsevišķa metropoles varas institūcija, starporganizāciju komitejas vai pārvaldības struktūras. Izmantojot koordinatīvos instrumentus, īpaša uzmanība jāpievērš efektīvai koordinācijai starp iestādēm, lai nonāktu pie kopīgas plānošanas prakses starp specializētiem departamentiem un valdības līmeņiem.

Koordinatīvo politikas instrumentu nestās priekšrocības ir šādas:

- koordinācijas struktūru izveide, lai vadītu metropoļu attīstības procesu, mobilizējot dažādus pārvaldes līmeņus, lai koordinētu darbības vai stratēģijas;
- tādu funkciju nodošana koordinācijas struktūrai, kurām nepieciešama zināma pieredze un sadarbība vietējā līmenī, kurā ir pārstāvēti vietējie vadītāji, tajā pašā laikā pašvaldības paliek neatkarīgas ar saviem priekšsēdētājiem;
- koordinējot tiek mobilizēti un organizēti attiecīgie dalībnieki zemes izmantošanas plānu izstrādē, tiek uzsāktas sarunas starp zemes īpašniekiem, uzņēmumiem un vietējām pašvaldībām.

Izrādās, ka daudzlīmeņu un daudzāģentūru pārvaldība ir pilsētas atjaunošanas projektu galvenā iezīme. Šādam pārvaldības modelim ir vajadzīga gan horizontāla (starppašvaldību), gan vertikāla (daudzlīmeņu) koordinācija. Lai laika gaitā panāktu ilgtspējīgu un uzlabotu metropoļu plānošanu, ir vajadzīga gan sadarbība starp pašvaldībām, gan labi saskaņota politika un iniciatīvas starp dažādiem politiskajiem līmeņiem. Tam ir gan politiska, gan tehniska dimensija telpiskajā plānošanā un lēmumu pieņemšanā. Lai sinhronizētu dažādas stratēģijas un teritoriālos plānus, ir vajadzīgi vispārātzīti un akceptēti saziņas kanāli. Augstāka līmeņa plāniem ir jābūt saskaņotiem ar pašvaldību plāniem, un metropoļu lēmumi ir jāatspoguļo arī vietējos teritoriālajos plānos, pamatojoties uz ciešām un atkārtotām apspriedēm un kopīgu pārvaldības procesu.

Neatkarīgi no tā, vai process ir galvenokārt augšupvērstis vai lejupvērstis, ikviena **jauna metropoles institucionālā struktūra** visvairāk ietekmē vietējos vēlētājus. Vietējo pašvaldību sadarbību var veicināt vai pat pieprasīt reģionālā vai valsts valdība, izmantojot starpinstiūciju sistēmas, tiesisko regulējumu vai īpašus finansiālus stimulus. Tomēr pilsētu pieredze liecina, ka pārvaldības pasākumi kļūst efektīvi un ilgtspējīgi tikai tad, ja iesaistītās pašvaldības tos aktīvi atbalsta.

6. GADĪJUMS

Plānošana, koordinējot pašvaldību aglomerācijas Francijā (FR)

Francijas plānošanas modelis, koordinējot pašvaldību aglomerācijas, ir novatorisks piemērs, kas apvieno lejupvērstos un augšupvērstos elementus: valsts līmenī tiek radīts tiesiskais regulējums stratēģiskai pašvaldību

sadarbībai. Iestāšanās šādās struktūrās joprojām ir pašvaldību brīvprātīgs lēmums.

Avots: ESPON SPIMA, 2018.

Kopīga metropoļu pārvaldība tiek uzskatīta par veidu, kā tikt galā ar faktu, ka lēmumu pieņemšanas procesi un demokrātiskā vara var neatpoguļot pašreizējo faktisko telpisko attīstību. "Reālā dzīve", iespējams, jau ir pārsniegusi formālās telpiskās plānošanas valstiskās struktūras. Ir nepieciešams pāriet no šīm formālajām struktūrām vien uz kopīgas pārvaldības veidiem, kas ļauj sadarboties attiecībā uz pilsētu faktisko funkcionālo attīstību metropoļu teritorijās. Patlaban administratīvās jurisdikcijas visā Eiropā neatbilst funkcionālajai ģeogrāfijai, un tas noved pie valsts politikas sadrumstalotības un neatbilstības starp politisko ģeogrāfiju un cilvēku un uzņēmumu savstarpējo attiecību tīklu ģeogrāfiju gan lokālā, gan globālā mērogā. **Funkcionāla pieeja** pilsētu pārvaldībai novērš šo izkropļojumu un liek lielāku uzsvāru uz politiskām iestādēm, kas ir piesaistītas teritorijām ar "maigām" robežām vai bez robežām, kuras noteiktas saskaņā ar konkrētu politikas jomu un pārklājas ar citām funkcionālām jomām un dažādos mērogos.

ESPON vienmēr ir stingri atbalstījis funkcionālu pieeju plānošanai. Šī pieeja ļauj uztvert un virzīt attīstības procesus ģeogrāfiskā mērogā, ko neierobežo administratīvās

robežas, bet kas atspoguļo reālo situāciju, kurā pieaug savstarpējā saikne starp vietām, pamatojoties uz cilvēku, preču un pakalpojumu mobilitāti. Funkcionālā pieeja prasa ciešāku sadarbību starp dažādām teritorijām un, savukārt, stimulē to attīstības perspektīvas vismaz divos veidos:

- ļaut tām palielināt resursu bāzi, kas vajadzīga, lai apmierinātu iedzīvotāju labklājības vajadzības;
- nodrošināt ieguldījumu efektivitāti, tos koordinēti izmantojot un izvairoties no izšķērdīgiem/pārklātiem ieguldījumiem.

Tāpēc funkcionālā pieeja plānošanas, pārvaldības un ieguldījumu politikā palīdz veicināt teritoriju attīstības potenciālu, tostarp risināt darbaspēka ārējās mobilitātes un intelektuālā darbaspēka aizplūšanas problēmas un pielāgoties tām, izmantojot efektīvāku daudzlīmeņu pārvaldību, kas holistiskāk un iekļaujošāk reaģē uz attīstības problēmām.

7. GADĪJUMS

Stratēģiska un funkcionāla pieeja reģenerācijai Turīnā (IT)

Turīnas domes mērķis ir pārveidot pilsētu un atjaunot tās līdzsvaru no industriālas zonas par tūrismam piemērotu un pievilcīgu teritoriju. Galvenais uzdevums ir pieņemt atjaunošanas stratēģiju, kuras pamatā ir hierarhiju izlīdzināšana, starpnozaru sadarbība un iniciatīvu koordinācija starp visām 316 pašvaldībām.

2014. gadā Valsts likumā tika noteiktas 10 Itālijas metropoles. Viena no tām ir Turīnas metropole (*Metropolitan City of Turin — MCT*). Paredzēts, ka jaunajā MCT teritorijā būs skaidrs telpisko zonu iedalījums, kas balstīts uz funkcionalitāti, tādējādi mazinot vietējo sadrumstalotību, nodrošinot funkciju un plūsmu saskaņotāku telpisko struktūru un demokrātiskāku dažādu telpisko zonu attīstījumu MCT lielajā teritorijā. Komplekss analītisks process,

ņemot vērā daudzās dažādās robežas un esošās struktūras, noveda pie MCT formālas sadalīšanas 11 **viendabīgās zonās** (kas neatbilst ESAO/EK funkcionālo pilsētu teritoriju tipoloģijai).

MCT iestādei ir stratēģiskās plānošanas loma un koordinācijas funkcija visās pašvaldībās, kas ietilpst MCT, un tā ir atbildīga par teritorijas vispārējo stratēģisko attīstību. 2015. gada novembrī sākās metropoles stratēģiskā plāna izstrādes process, pievēršoties metropoles kopienas pamatvajadzībām un piedāvājot risinājumus galvenajām problēmām. Paredzams, ka metropoles stratēģiskais plāns kļūs par visaptverošu un integrētu pieeju metropoles plānošanai un attīstībai.

Avots: ESPON SPIMA, 2018.

4.3.

Strukturālie instrumenti

Strukturālās politikas instrumenti paredz sadarbības uzlabošanu starp kompetentajām iestādēm, pārstrukturējot plānošanas departamentus, lai varētu efektīvāk koordinēt darbības ar citiem departamentiem. Strukturālo instrumentu kopīgais princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai formalizētu attiecības, kompetences un pienākumus starp nozaru valdības struktūrām. To var panākt, reģionālās un vietējās pašvaldības administratīvajā praksē pielāgojot jaunas organizatoriskās struktūras (departamentus, ekspertu grupas) metropoļu attīstības jautājumu risināšanai. Strukturālo instrumentu ieviešanas rezultātā lielākoties tiek apvienotas organizatoriskās struktūras un/vai efektīvi sadalīta atbildība starp dažādām reģionālo un vietējo iestāžu un citu attiecīgo iestāžu organizācijām/struktūrvienībām. Izmantojot strukturālos instrumentus, īpaša uzmanība jāpievērš piemērotu un efektīvu strukturālo pārmaiņu izvēlei reģionālajās un vietējās pārvaldes iestādēs, kas var nodrošināt metropoļu plānošanai nepieciešamo jaudu.

Strukturālo politikas instrumentu pozitīvā ietekme ietver:

- adekvātas institucionālas struktūras izveidošanu, kas atbalsta pāreju no stingras (hierarhiskas) valdības sistēmas uz horizontālu dalītu pārvaldību;
- skaidru institucionālo struktūru izveide, piemēram, konsolidētas struktūras (departamenti, padomes utt.) metropoles pārvaldībai var nodrošināt labāku koordināciju, sadarbību un saziņu starp attiecīgajām iestādēm un dalībniekiem.

Jauna metropoles vadošā institūcija vai institucionālā struktūra ir efektīva, ja tai ir skaidri noteikti pienākumi (t. i., tās funkcijas nepārklājas, tā ir viegli saprotama utt.). Metropoles vadošās institūcijas loma būtu skaidri jāsaista ar citu vietējo dalībnieku un pārvaldes līmeņu darbību. Jaunas metropoļu vadošās institūcijas, jo īpaši, ja tās ieceļ augstāka līmeņa valdība, nevis vietējās kopienas, var radīt "distanci" starp valdību un iedzīvotājiem. Ar otrā līmeņa metropoles valdību ir svarīgi nodrošināt, lai sabiedrība būtu labi informēta un varētu viegli noteikt, par ko ir atbildīga viņu pašvaldība un viņu metropoles līmeņa valdība, lai kontrolētu to atbildību.

Jebkura jauna institucionālā sistēma metropoles līmenī ir jāatbalsta ar saskaņotu **finansiālo sistēmu**. Tas var ietvert, piemēram, uz formulu balstītu pakalpojumu izdevumu sadali, koordinētu ieņēmumu mobilizāciju (izmantojot lietošanas maksas, īpašuma nodokļus, iezīmētos nodokļus utt.) vai kopīgu finansējumu (vai kopīgu finansējuma mobilizēšanu) ieguldījumiem. Šim procesam var būt nepieciešama plaša analīze un sarunas, jo katras pašvaldības rīcībā esošo ieņēmumu avotu stiprās puses var būtiski atšķirties. Jaunas reģionālās iestādes vai metropoļu līmeņa valdības gadījumā ir svarīgi, lai tām būtu pieejami pietiekami un uzticami finansējuma avoti, lai tās varētu ilgtspējīgi pildīt savas pilnvaras.

8. GADĪJUMS

Jaunas institucionālās struktūras lidlauku pārveidei Pilzenē (CZ)

Pilzenes pilsētas domes mērķis bija bijušo lidlauku (būtībā, degradētu teritoriju), kas stiepjas no pilsētas robežas centra virzienā, pārveidot par pilsētas un reģiona rūpniecisko bāzi.

Bijušais lidlauks tika atzīts par potenciāli attīstāmu teritoriju 90. gadu sākumā. 1995. gadā Pilzenes pilsētas dome apstiprināja jaunu teritorijas plānojumu. Lai plānu attiecinātu uz visu teritoriju, bija jāsaprot **stratēģisks attīstības plāns**. Pilzenes pilsētai šis process bija kas jauns. Sākumā stratēģija bija neoficiāla, bet drīz tā tika pārvei-

dota par oficiālu pilsētas politikas, plānošanas un projektēšanas dokumentiem (likumā noteikto teritorijas plānu). Papildus **tika izveidotas jaunas institucionālās struktūras**, piemēram, Pilsētplānošanas un attīstības birojs un SIA *Pilsen Holding*.

Atjaunošana tika uzskatīta par veiksmīgu, jo tika sasniegti sākotnējie mērķi. Rūpnieciskajā zonā darbojas vairāk nekā 40 uzņēmumi, kas nodrošina 11 000–15 000 darbavietu.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

4.4.

Procesuālie instrumenti

Procesuālajiem instrumentiem ir leļupvērsta ierobeļoļošā un kontrolēļošā funkcija attiecībā uz pilsētu izpleļšanos (zemes pieļķirļšanas un zonēļuma noteikumi, zemes iegāde, zemes atsavināļšana utt.). Procesuālo instrumentu kopīgais princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai izveidotu juridiskus, obligātus metropoles plānoļšanas mehānismus (noteikumi par metropoles teritoriju izveidi, ar likumu noteiktie zemes izmantoļšanas noteikumi utt.). To var panākt, reļģionāļajām un vietēļjām pašvaldībām piemērojot īpaļšas juridiskas procedūras, kuru pamatā ir leļupvērsti noteikumi un atbilstības nodrošināļšanas process. Procesuālo instrumentu rezultātā tiek veikts ietekmes uz vidi novērtēļjums un stratēļģiskais ietekmes novērtēļjums. Izmantoļjot procesuālos instrumentus, īpaļša uzmanība jāpievērļš efektīva tiesiskā regulēļjuma izstrādei, kas var nodrošināt atbilstību starp dažādu iestāžu teritoriāļajiem (zemes izmantoļšanas) plāniem un atbalstīt lēļmumu pieņemļšanas procesu.

Procesuāļās politikas instrumentu priekļšrocības ir šādas:

- tiesību aktu vai reļģlamentēļjoļšu mehānismu izstrāde, ko veic valsts vai reļģionāļā valdība un kas ir veltīta metropoļu plānoļšanai, var kalpot par pamatu metropoles

teritoriju statusa leļģitimizācijai. Daļžos gadļjumos leļupvērsta likumdoļšanas pieeļja var būt nepiecieļšams priekļsnoteikums skaidras kompetences izveidei metropoles plānoļšanā;

- pat tad, ja metropoļu līmenī tiek īstenoti vērienīgi teritoriāļie plāni vai stratēļģijas, šo plānu īstenoļšana var būt vāļja. Lai uzlabotu īstenoļšanas procesu vietēļjā līmenī, var izmantot īpaļšus reļģlamentēļjoļšus mehānismus. Tie ietver dažādas teritoriālo plānu kategorijas, īpaļšus zemes izmantoļšanas noteikumus, zemes iegādes instrumentus, nodokļu sadales mehānismus, nodokļu prēmiju sistēmas, finansēļjumu lieliem ieguldļjumiem infrastruktūrā un izmēļģināļjuma projektiem (pārrobeļžu).

Normatīvie vai procesuāļie pasākumi ir viens no svarīgākajiem politikas instrumentiem, kas var būt ļoti efektīvs, lai sasniegtu konkrētus mērķus vai rezultātus. Pāreja, piemēram, uz aprites ekonomiku, risina vides problēmas, kurām nepiecieļšama spēcīga valsts intervence. Reļģlamentēļjoļšie instrumenti, piemēram, **ierobeļžojumu vai mērķu noteikļšana**, var būt noderīgi šīs pāreļjas veicināļšanā. Gan vietēļjā, gan valsts līmenī var piemērot mērķus attīstīt degradētās teritorijas, nevis līdz šim neapbūvētas teritorijas, aizliēgt neilgtspēļģigus produktus vai materiāļus utt.

9. GADĪJUMS

Degradēto teritoriju attīstības mērķis Apvienotajā Karalistē

Apvienotās Karalistes valdība bija izvirzījusi mērķi līdz 2008. gadam vismaz 60 % no visiem jaunajiem mājokļiem būvēt degradētajās teritorijās. Līdz 2008. gadam Anglijas reģionos mājokļu attīstība degradētajās teritorijās tuvojās 80 %. Neraugoties uz šiem milzīgajiem kvan-

titatīvajiem panākumiem, tika atzīmēts, ka Anglijas reģionos ir ļoti atšķirīgi modeļi un apmēri attiecībā uz degradēto teritoriju atkārtotu izmantošanu mājokļu attīstībai.

Avots: SUPER, 2019.

Atkārtoti izmantojot teritorijas un ēkas, ir jāapsaimnieko arī ar celtniecības un nojaukšanas atkritumi, kurus varētu izmantot atkārtoti. **Būvgružu un nojaukšanas atkritumu atkārtota izmantošana** ir ekonomiski un ekoloģiski izdevīga tikai zemākajā vietējā līmenī, jo tiem ir liels apjoms un augstas transportēšanas izmaksas, kas var radīt negatīvu ietekmi uz vidi. Tomēr arvien lielākas bažas rada

atkārtoti izmantoto, pārstrādāto, atjaunoto un remontēto produktu kvalitāte. Normatīvo pasākumu mērķis ir nodrošināt šo produktu, to procesu, saturu utt. kvalitāti, lai labāk popularizētu no otrreizējām izejvielām izgatavotus produktus. Pierādīts un veiksmīgs piemērs ir Nīderlande, un tas attiecas uz būvgružu un nojaukšanas atkritumu materiālu atkārtotu izmantošanu ceļu būves projektos.

10. GADĪJUMS

Pārstrādāto būvgružu kvalitātes regulēšana Nīderlandē

Galvenais pārstrādes virzītājspēks Nīderlandē ir stingrais tiesiskais regulējums, kas aizliedz daudzu atkritumu plūsmu, tostarp būvgružu un nojaukšanas atkritumu, apglabāšanu poligonos. **Dekrēts par augsnes kvalitāti**, kurā noteiktas izskalošanās robežvērtības, regulē pārstrādāto materiālu drošu izmantošanu ceļu būvē (un citos lietojumos augsnē vai uz tās). Turklāt vairāki tiesību akti (piemēram, par azbestu) nodrošina, ka pārstrādes rūpnīcās nonāk tikai inertie atkritumi, kas nav bīstami. Pieņemšanas procesā pie pārstrādes rūpnīcas vārtiem tiek veikta galīgā pārbaude, lai uzraudzītu ienākošos atkritumus.

Prasības materiālu izmantošanai ceļu būvē ir noteiktas **valsts vadlīnijās – IZEJVIELU STANDARTNOTEIKUMOS**.

Pārstrādātie minerālmateriāli atbilst visām prasībām drošai izmantošanai ceļu būvē, jo labas kvalitātes pārstrādāto materiālu apstrāde sākas krietni pirms nojaukšanas. Turklāt, pieprasot publiskos ceļu būvniecības konkursos izmantot galvenokārt otrreizēji pārstrādātus būvgružus un nojaukšanas atkritumus, nevis no upju guļtnēm vai karjeriem iegūtus neapstrādātus materiālus, ir izveidots liels un stabils tirgus. Patlaban Nīderlandē pārstrādā gandrīz 100 % būvgružu un nojaukšanas atkritumu.

Secinājumi: otrreizējo izejvielu kvalitātes nodrošināšana ir svarīga, lai veidotu patērētāju uzticību aprites ekonomikai.

Avots: ESPON CIRCTER, 2019.

ES Ēku energoefektivitātes direktīvas (Eiropas Komisija, 2010) mērķis ir samazināt publiskā sektora enerģijas patēriņa radīto ietekmi uz vidi, izmantojot **zaļo publisko iepirkumu**. Zaļais publiskais iepirkums var palielināt pieprasījumu pēc aprītes ekonomikas materiāliem, produktiem un pakalpojumiem gan projekta būvniecības posmā (piemēram, ēkas un ceļi), gan projekta darbības laikā, piemēram, renovācija un palīgmateriāli. Būvniecība ir viena no galvenajām nozarēm, uz kuru attiecas zaļais publiskais iepirkums, un tajā ietilpst izejmateriāli, piemēram, koks, alumīnijs, tērauds, betons un stikls, kā arī būvizrādājumi, piemēram, logi, sienu un grīdas segumi, apkures un dzesēšanas iekārtas, ēku ekspluatācijas un

aprites cikla beigu aspekti, uzturēšanas pakalpojumi un būvdarbu līgumu izpilde būvlaukumā. ES zaļā publiskā iepirkuma kritērijus var izmantot, lai veicinātu zaļo prasību iekļaušanu publiskā iepirkuma dokumentos. Izmantojot zaļā publiskā iepirkuma kritērijus teritoriju un ēku atkārtotas izmantošanas procesā, var veicināt ekodizainu un pārstrādājāmību, ražotāja lielāku atbildību, atkritumu veidošanas novēršanu, atkārtotu izmantošanu un atjaunošanu. EK zaļā publiskā iepirkuma platforma¹⁾ piedāvā daudz noderīgu resursu, labo praksi un norādījumus par to, kā ieviest jauninājumus, lai virzītos uz iepirkumiem, kas iekļaujas aprītes ekonomikas principos.

11. GADĪJUMS

Zaļais publiskais iepirkums pilsētas atjaunošanai Turīnā (IT)

2011. gadā Turīnas pilsēta pieņēma vērienīgu un sīki izstrādātu vides pamatnostādņu kopumu *Barriera di Milano* rajona atjaunošanai. Šī integrētā pilsētvides attīstības programma aptvēra 15 būvniecības projektus, kuru kopējās ieguldījumu izmaksas bija 35 miljoni eiro.

Visām iepirkuma darbībām, kas saistītas ar atjaunošanas programmu, tika izstrādāti divu veidu vides kritēriji. Pirmais kritēriju veids bija saistīts ar vietējās vides uzlabošanu un būtisku ietekmi uz projektēšanu, lai uzlabotu iegūtās telpas izmantojamību, ietekmējot vispārējo vides komfortu un uzlabojot teritorijas apdzīvojamību, kā arī aptvertos aspektus, piemēram, virszemes lietus ūdens apsaimniekošanu, vietējo koku izmantošanu, zaļos jumtus un fasādes un virsmas pārklājumam izmantoto materiālu izturību. Otrais kritēriju veids bija saistīts ar būvniecī-

bas elementu aprītes cikla ietekmi un ietvēra tādas aspektus kā pārstrādāto materiālu izmantošana un apkures un apgaismojuma sistēmu enerģijas prasības. Šie kritēriji tika iekļauti konkursa procedūrās, lai veicinātu pēc iespējas inovatīvāku un videi draudzīgāku produktu, metožu un tehnoloģiju izvēli.

Viens no būvniecības projektiem bija jaunā pilsētas parka Spina4 izveide 43 000 m² platībā, ko agrāk aizņēma automobiļu rūpniecības ēkas. Projektā, kas balstīts uz vides vadlīniju kopumu, tika iekļautas daudzas ilgtspējīgas iezīmes, piemēram, fotoelementu paneļi, fotokatalītiskais bruģis, gaismas diožu (LED) apgaismojums un pārstrādāto materiālu izmantošana.

Avots: SCI-Network, 2012.

4.5.

Finanšu instrumenti

Finanšu instrumenti regulē attīstību, izmantojot nodokļu, fiskālās vai subsīdiju sistēmas, piemēram, ģeogrāfiskās vai zemes izmantošanas nodokli un kompensācijas zemes īpašniekiem. Kopējais finanšu instrumentu princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai vadītu juridiskus, obligātus metropoļu plānošanas mehānismus (uz nodokļiem balstītus noteikumus utt.). Finanšu instrumenti rada ekonomiskas intervences, piemēram, maksājumus un nodokļus par dabas resursu un zemes izmantošanu. Izmantojot finanšu instrumentus, ģeogrāfiskā uzmanība jāpievērš efektīva tiesiskā regulējuma izstrādei, kas var nodrošināt atbilstību

starp dažādu līmeņu teritoriālajiem (zemes izmantošanas) plāniem un atbalstīt lēmumu pieņemšanas procesu.

Finanšu politikas instrumentu priekšrocības ietver:

- ģeogrāfiskās finansējumu metropoļu sadarbībai ar nosacījumu, ka reģionālajām un vietējām iestādēm var būt izšķiroša nozīme metropoļu teritoriālās plānošanas pieejas uzsākšanā;
- abpusēji izdevīgu ekonomisko stimulu izveide, lai uzsāktu metropoļu plānošanas pieeju;
- pietiekama finansējuma iegūšana, lai atbalstītu plašākas sarunas un apspriežu procesus;

1 Skatīt: <http://ec.europa.eu/environment/gpp/>

- līdzsvarotas nodokļu sistēmas ieviešana, lai samazinātu nodokļu konkurenci.

Salīdzinājumā ar līdz šim neapbūvētu teritoriju attīstību degradēto teritoriju atjaunošana bieži vien ir lielākā vai mazākā mērā ekonomiski neizdevīga. Lai palielinātu tās

konkurētspēju, ir jāsteno pilnīgs pasākumu kopums, tostarp ekonomiskie, juridiskie un fiskālie stimuli. Laikposmā no 2000. līdz 2006. gadam no ES-25 **struktūrfondu līdzekļiem** 2,25 miljardi eiro tika novirzīti rūpniecības objektu atjaunošanai un aptuveni 2 miljardi eiro pilsētu teritoriju atjaunošanai.

12. GADĪJUMS

ES līdzekļu izmantošana pilsētas atjaunošanai Lodzā (PL)

Lodz pilsētai ilgu laiku nebija municipālo teritoriālo plānu, kas tika uzskatīts par lielu problēmu, it īpaši attiecībā uz pilsētas centru. Vietējā pašvaldība, kuru motivēja iespējamais ES finansējums atjaunošanai, centās uzsākt vietēja līmeņa teritorijas plānošanu. Tika izveidota atjaunošanas komiteja, kurā ietilpa dažādas ieinteresētās

puses (nevalstiskās organizācijas (NVO), iedzīvotāji, uzņēmēji utt.), un tika pieņemta vietējā atjaunošana programma. Rezultātā tika sekmīgi realizēti vairāki lieli ES finansēti ieguldījumi.

Avots: ESPON COMPASS, 2018.

Integrējot aprites ekonomiku pilsētu atjaunošanas projektos, varētu iegūt piekļuvi reģionālajām, valstu un Eiropas finanšu plūsmām, kas saistītas ar reģionālo stratēģiju

pētniecībai un inovācijai pārdomātas specializācijas jomā (RIS3). Turklāt varētu paplašināt ieinteresēto pušu iesaisti inovatīvās darbībās un projektos.

13. GADĪJUMS

Interreg finansējuma izmantošana, lai atbalstītu komunikāciju par degradēto teritoriju atjaunošanu Noršepingā (SE)

Noršepingas pašvaldība, kas ir vidēja lieluma pilsēta Esterjētlāndes lēnē, centās pārveidot savu iekšējo ostas teritoriju netālu no dzelzceļa stacijas par pievilcīgu pilsētas rajonu ar labu dzelzceļa pieejamību. Šim uz tranzītu vērstajam degradētās teritorijas atjaunošanas projektam bija nepieciešama piesārņotās augsnes attīrīšana šajā teritorijā.

Lai padarītu pazemes piesārņojumu redzamu, tika izveidots jauns instruments, izmantojot **Interreg finansējumu**.

Šis rīks ļauj veikt pazemes trīsdimensiju (3D) vizualizāciju. Testējot rīku ar vairāk nekā 400 dalībniekiem, tika iegūti labi rezultāti. Šo rīku var izmantot plānošanas un lēmumu pieņemšanas procesos kā platformu saziņai starp dažādām ieinteresētajām pusēm (iedzīvotājiem, plānotājiem, izstrādātājiem, politiķiem).

Avots: ESPON COMPASS, 2018.

Atjaunošana var radīt ievērojamas izmaksas, un bez publiskā finansējuma avotiem pilsētas var kļūt atkarīgas no privātā sektora. No vienas puses, pastāv risks paļauties uz spekulatīviem attīstības veidiem, kas var būt vai nebūt veiksmīgi. No otras puses, pārmērīga paļaušanās uz privātā sektora finansējumu var radīt riskus, kas saistīti ar izmantošanas iekļautību un iedzīvotāju iesaistīšanos.

Tiešais finansējums, tostarp aizdevumi, subsīdijas un dotācijas projektiem, uzņēmējdarbībai un infrastruktūrai, ir plaši izmantots instruments visās valstīs, ko piemēro visu līmeņu valdības. Reģioni un pilsētas var pielāgot finansēšanas instrumentus, lai atbalstītu lauku apvidu vai pilsētu atjaunošanas projektu attīstību. Šķiet, ka lielākajā daļā ESPON ENSURE izpētīto atjaunošanas projektu pamatā ir **gan publiskais, gan privātais finansējums**.

14. GADĪJUMS

Publiskā un privātā finansējuma apvienošana atjaunošanai Brestā (FR)

Brestā dažu flotes darbību slēgšana deva vietu vērtīgai atjaunošanai rajonos, kas atrodas tuvu pilsētas centram. Atjaunošanas procesam ir izstrādāti plānošanas dokumenti, turklāt plānu elastība un plaša vienprātība starp ieinteresētajām pusēm ir palīdzējusi izveidot pamatu pozitīvai īstenošanas pieredzei.

Brestas metropole ir spējusi piesaistīt finansējumu no augstākiem administratīviem līmeņiem, atvēlot personālu pilsētas virzīšanai uz **dažādām finansēšanas programmām**, jo īpaši valsts un Eiropas līmenī. Turklāt saskaņotas plānošanas zonas statuss ostas komercietervitārijā nozīmē, ka zemes īpašniekiem par saviem nekustamā īpašuma projektiem bija jāmaksā “**plānošanas nodoklis**”, kas ļāva valsts sektoram piesaistīt līdzekļus teritorijas publiskās infrastruktūras (ceļu, ietvju utt.) atjaunošanai. Projektu finansēšanā bieži bija iesaistīti dažādi publiskā sektora pārstāvji dažādos līmeņos, ko veicināja Brestas

metropoles spēja reklamēt šīs iespējas, lai piesaistītu **privāto finansējumu no nekustamā īpašuma investoriem un attīstītājiem**. Lai gan galvenais virzītājspēks bija valsts finansējums, privātais finansējums bija nepieciešams, lai attīstītu privāto nekustamo īpašumu un citas ieceres, tostarp birojus, mājokļus un veikalus. **Šis pārvalstiskā, valsts un reģionālā finansējuma apvienojums izrādījās galvenais katalizators.**

Ir sasniegti vispārīgāki kopīgie mērķi un iecerētie rezultāti, piemēram, degradēto teritoriju atjaunošana, jaunu pilsētas funkciju radīšana gar krastmalu un atsevišķu jūras ostas darbību saglabāšana. Tomēr ne visi plāni ir īstenoti, piemēram, plānotās zaļās zonas tirdzniecības ostā un visi netraucētie skati, kas tika plānoti starp pilsētu, jūru un ostu, jo tika uzbūvētas augstākas ēkas nekā plānots.

Avots: ESPON ENSURE, 2019.

Projekts ESPON ENSURE iesaka uzlabot efektīvu, inovatīvu un kompleksu finanšu modeli ostas pilsētu atjaunošanas atbalstam. Atjaunošanas projektiem kopumā ir svarīgi līdzsvarot publiskā un privātā sektora finansējumu, ieviešot efektīvu, inovatīvu un kompleksu finanšu modeli. Tas liek atcerēties, ka dažādu finansējuma veidu piesaistīšanas laiks ir būtisks un ka finansējuma pieejamība vienmēr ir īslaicīgi atkarīga no ekonomikas cikliem un valsts budžeta veselības. Efektīva pārvalstiska, valsts un reģionāla finansējuma apvienošana un projekta vispārējās saskaņotības un ilgtspējīgas īstenošanas pārvaldība ir panākumu atslēga, lai atjaunošanas projekts būtu veiksmīgs.

Daudzās valstīs diezgan populāra ir **fiskālo stimulu** izmantošana vai īpašu uzņēmējdarbības veidu un ieguldījumu veicināšana saimnieciskajā darbībā. Valdību institūcijas ir sākušas pētīt šo instrumentu izmantošanu, lai

atbalstītu videi nekaitīgu saimniecisko darbību; piemēram, Basku zemē, Nīderlandē, Apvienotajā Karalistē u. c. ir pieejami nodokļu atvieglojumi tīru tehnoloģiju iekļaušanai ražošanas procesā. Reģioni un pilsētas to vietējās nodokļu sistēmas ietvaros var piemērot fiskālus stimulus, lai veicinātu ieguldījumus aprītes uzņēmumos un tehnoloģijās.

ESPO SPIMA projekts atklāja, ka ar atbalstu tikai valsts vai reģionālā līmenī bieži vien nepietiek, lai panāktu konkrētas pārmaiņas neilgtspējīgās jomās. Bieži vien ir nepieciešams **izstrādāt stimulus** metropoles pārvaldības progresam, un spēcīgākie stimuli parasti ir saistīti ar finansējumu. Vienlaikus ir jāapsver (vai būtu jāapsver) visas izmaiņas vai uzlabojumi esošajās politikās vai struktūrās attiecībā uz teritoriālo plānošanu un/vai finansēšanu pašvaldību līmenī, lai nodrošinātu, ka šāda politika ir labi saskaņota visos valdības līmeņos.

15. GADĪJUMS

Stimuls palielināt jumtu apzaļumošanu Lincā (AT)

20. gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados Lincā bija vērojams ekonomikas uzplaukums, kas sekmeja liela mēroga vides degradāciju, kā rezultātā krasi tika zaudētas zaļās zonas un kritās dzīves kvalitāte.

1984. gada pašvaldības Zaļo teritoriju plāns cita starpā ietvēra **stimulus** zaļo zonu palielināšanai apbūvētajās teritorijās, lai samazinātu gaisa piesārņojumu. Tās pamatā bija šādi četri pīlāri: 1) rūpīga pamata izpēte, 2) juridiski saistoši attīstības plāni, 3) finansiāls atbalsts un

4) informācija un reklāma. Plāns bija stingri balstīts uz tiesību aktos noteiktiem instrumentiem, savukārt reģionālā līmenī vairāk tika īstenota neoficiāla plānošana reģionālu forumu veidā.

Ar šo plānu un stimuliem Linca ir pārveidota par postindustriālu pilsētu, un kopš 2008. gada tā ir oficiāli atzīta par vadošo zaļo jumtu pilsētu Austrijā.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

4.6.

Sadarbības instrumenti

Sadarbības instrumentu mērķis ir izveidot īpašas sadarbības iniciatīvas, kurās vienlīdzīgi piedalītos visas ieinteresētās puses un kuru rezultātā tiktu panākta vienošanās par konkrētu plānu.

Kopējais sadarbības instrumentu princips ir tāds, ka tos var izmantot, lai izveidotu sadarbības procesus starp visdažādākajiem dalībniekiem ar galīgo mērķi risināt metropoles attīstības problēmas. To var panākt, iesaistot metropoles plānošanas procesā daudzus dalībniekus (visos pārvaldības līmeņos un politikas nozarēs), izmantojot apspriešanos, saziņu un sarunas starp dalībniekiem. Sadarbības instrumentu rezultātā tiek izveidotas sadarbības iestādes, kurās piedalās daudzi dalībnieki. Izmantojot sadarbības instrumentus, īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai nodrošinātu efektīvu un nepārtrauktu saziņu un vienprātības veidošanu starp daudziem dalībniekiem pastāvīgi mainīgajās institucionālajās sistēmās un lēmumu pieņemšanas procesos.

Sadarbības politikas instrumentu priekšrocības ir šādas:

- dalībnieku iesaistīšanās, līdzdalības un saziņas atbalsts sadrumstalotās pārvaldes struktūrās, lai stiprinātu dalībnieku mijiedarbību un iespējas iesaistīties kopīgas pārvaldības tīklos, kas paredzēti metropoļu attīstības stratēģiskai plānošanai, projektēšanai un īstenošanai;
- pašreizējo sadarbības centienu mobilizēšana, piemēram, transporta jautājumos, kas tiek risināti ārpus pilsētu robežām, lai sāktu sadarbību citos politikas jautājumos;
- augšupvērstu un lejupvērstu stimulu radīšana sadarbībai ar oficiālu atzīšanu, finansiālu atbalstu vai sadarbības nolīgumiem, ko noslēguši valsts sektora pārstāvji.

- Lejupvērsta pieeja: ja ir sarežģīti interešu konflikti, kas var ietekmēt lielākas teritorijas, svarīga ir nacionālā līmeņa pārvaldības institūciju loma sadarbības uzsākšanā.
- Augšupvērsta pieeja: mazāku pašvaldību grupas, tostarp kopienas un uzņēmumus, var mobilizēt, izmantojot augšupvērstu pieeju politikas jautājumam vai jomai, ko var paplašināt līdz citu dalībnieku un valdības līmenim.

Lai atjaunošana noritētu sekmīgi, procesā ir svarīgi iesaistīt visas attiecīgās ieinteresētās puses. Pirmais solis ir saprast, kas ir galvenie dalībnieki, partneri un ieinteresētās puses, ar ko sadarboties, un kāpēc; kādas ir viņu attiecības un uzskati par metropoles problēmām un iespējām? Jāapsver ne tikai dažādu līmeņu un politikas nozaru valsts sektora dalībnieki, bet arī iedzīvotāju grupas, uzņēmumi, NVO, vides grupas, pētniecības struktūras utt. Otrais solis ir noteikt, kā var mobilizēt ieinteresētās puses atjaunošanas projektam — kāds ir to ieguvums. Ieinteresēto pušu iesaistīšana būtu jāsāk pēc iespējas agrāk, piemēram, izmantojot sabiedriskās domas aptaujas un dialogus par procesa koncepciju. Var būt īpašas situācijas, kad, izmantojot dažādus kanālus un plašsaziņas līdzekļus, jāpieliek saskaņotākas pūles, lai noskaidrotu vietējo ieinteresēto pušu viedokļus un atsauksmes. Īpaši svarīgi ir skaidri norādīt visas izmaksas vai ieguvumus un izskaidrot ietekmi uz iedzīvotājiem (piemēram, kā sabiedrisko pakalpojumu lietotājiem, kā nodokļu maksātājiem, kā vēlētājiem), kā arī to, kā sabiedrībai būs pieejams ierosinātais jaunais metropoles pārvaldības process.

Pilsoņu iesaistīšana ir kļuvusi par būtisku sastāvdaļu lielākajā daļā plānošanas un atjaunošanas pasākumu. Piemēram, Noršēpinga (SE) iesaistīja iedzīvotājus, izmantojot unikālus vizuālos līdzekļus, ko sauc par "Zemes autopsiju", kā arī rīkojot vairākas kopienas

sanāksmes un konsultācijas visa procesa laikā. Reikjavīka (IS) rīkoja kopienas sanāksmes katrā pilsētas kvartālā un nodrošināja, ka pilsoņu idejas, ja iespējams, tiek uzklautas un iekļautas plānos. Bāzelē (CH) ir izveidota uzrau-

dzības grupa, kurā darbojas iedzīvotāji un citas organizācijas. Viņu atsauksmes nav saistošas, bet administrācijas pienākums ir tās izskatīt un izvērtēt.

16. GADĪJUMS

Politikas izstrādes laboratorijas pagaidu telpām Lillē (FR)

Lilles metropolē tika uzskaitītas vairāk nekā 5 000 brīvas teritorijas, piemēram, rūpnieciskās zonas, neizmantoti biroji un neapdzīvoti mājojki, un pilsētas autoritātes vēlējās nodrošināt pagaidu izmantošanu vai nu ar iekšējās pārvaldības, vai trešo personu starpniecību.

Pagaidu izmantošanas darba grupa, kurā ietilpa 20 ierēdņi un 4 dizaineri, meklēja šim projektam izpildorganizāciju. Viņi uzsāka “**rīcības-pētniecības**” procesu, izliekoties, ka sabiedriskās politikas dizaina laboratorija jau darbojas, un

veica vairākus izmēģinājuma projektus kā eksperimentus, kas noveda pie pakāpeniskas faktiskās sabiedriskās politikas laboratorijas struktūras izveides.

Šajā procesā darba grupa guva labumu arī no URBACT REFILL tīkla pieredzes. 10 pilsētas, kas iekļautas šajā tīklā, izstrādāja ceļvedi pagaidu izmantošanai. Šis ceļvedis ir izmantots, lai pilsētā izstrādātu pagaidu izmantošanas praksi.

Avots: URBACT, 2020.

Projektā ESPON ENSURE iesaistītajām pilsētām bija skaidras tendences virzībā uz **publiskā un privātā sektora partnerībām** vai citiem kopīgas struktūras veidiem. Viens no galvenajiem šādas pieejas iemesliem ir piekrastes un ostas pilsētu atjaunošanas projektu apjoms, izmaksas un sarežģītība. Publiskā un privātā sektora partnerības šajos projektos lielā mērā ir saistītas ar zemes īpašumtiesībām. Tomēr privātā sektora dalībnieku loma dažādās valstīs ir atšķirīga, un tie darbojas dažādās pārvaldības sistēmās — centralizētās un decentralizētās. Vēl viens faktors, kas ietekmē publiskā un privātā sektora

partnerību, ir inovatīvas privātā sektora iniciatīvas. Ir pierādījies, ka **jaunuzņēmumu kustība** ir nozīmīgs inovāciju, ekonomisko iespēju, kā arī reģiona vai pilsētas labklājības un konkurētspējas potenciāla avots. Sekojot šai tendencei, var izrādīties izdevīgi veicināt ilgtspēju un aprites ekonomikas inovācijas, atbalstot inovāciju inkubatorus un akseleratorus, kas koncentrējas uz ilgtspējīgiem risinājumiem un uzņēmumiem. Esošā prakse var piedāvāt piemērus un mācības reģioniem un pilsētām, kas plāno savas uzņēmējdarbības uzsākšanas atbalsta programmas.

17. GADĪJUMS

Publiskā un privātā sektora partnerība degradētās teritorijas pārveidē Plovdivā (BG)

2019. gadā tika izsludināta ideja izmantot pilsētas zinātnisko potenciālu, lai aizstātu slēgtās militārās ražošanas bāzes ar augsto tehnoloģiju industriālo parku. Tas tika darīts, izmantojot **publiskā un privātā sektora partnerību** starp pašvaldību, valsti un uzņēmējdarbības sektoru.

Projekta mērķis ir atjaunot ciešo saikni starp izglītību, augstajām tehnoloģijām un uzņēmējdarbību, popularizējot kultūru kā virzītājspēku un radošo industriju, uzsākot efektīvas publiskā un privātā sektora partnerības veiksmīgai kultūras resursu pārvaldībai un radot apstākļus

tālākizglītībai. Turklāt plāns ietvēra tūrisma un kultūras jomas vadītāju papildu kvalifikāciju, paraugprakses stratēģiju un modeļu izmantošanu, lai pieteiktos Eiropas kultūras galvaspilsētas titulam. Tehnoloģiju parks "*Gladno Pole*" tiecas nodrošināt vietu jaunākajiem sasniegumiem lauksaimniecības tehnoloģijās un izglītībā.

Projekts veicina pilsētas mazattīstīto teritoriju ilgtspējīgu (ekonomiskajā, vides un sociālajā ziņā) pārveidi, veicinot kultūras uzņēmējdarbību, lai risinātu bezdarba problēmu.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

Brīvprātīgas vienošanās starp valdībām un nozares dalībniekiem var būt efektīvs veids, kā papildināt politikas tiesību aktus, virzot attīstību uz aprites ekonomiku. Brīvprātīgas vienošanās un iniciatīvas tiek plaši izmantotas vairākās dalībvalstīs, un tās tiek uzskatītas par lielisku instrumentu, lai iesaistītu dažādas ieinteresētās puses. Tās pārsniedz

juridiskos pienākumus un novērš regulatīvos šķēršļus projektiem/ieguldījumiem ilgtspējības virzienā, un ietver enerģijas taupīšanas paņēmienus, efektīvu ūdens izmantošanu, ilgtspējīgu transportu, alternatīvus būvmateriālus un ilgtspējīgas ražošanas sistēmas lauksaimniecībā. Brīvprātīgus nolīgumus var piemērot arī vietējā vai reģionālā līmenī.

18. GADĪJUMS

Brīvprātīga vienošanās un mērķis pilsētas atjaunošanai Francijā (FR)

Divtūkstošo gadu sākumā bija jāpārdomā Francijas teritoriālās plānošanas sistēma, ņemot vērā jaunās vajadzības un ekonomiskos apstākļus. 2000. gadā pieņemtais Francijas Likums par pilsētu solidaritāti un atjaunošanu (*SRU*) tika balstīts uz plānošanas saskaņotību, pilsētu solidaritāti, ilgtspējīgu attīstību un labāku zemes izmantošanas un transporta integrāciju.

Likums decentralizēja plānošanu un novirzīja to uz vietējām pašvaldībām. Katra pašvaldība varēja brīvi organizēt savu pilsētvides attīstību un izstrādāt savus apbūves noteikumus. Tos atbalstīja vietējie valsts dienesti. Turklāt likums noteica, ka **vismaz 20 % no visiem jaunajiem**

mājokļiem ir jāatvērš sociālajiem mājokļiem. Visbeidzot, lai samazinātu privātā transporta izmantošanu un cīnītos pret pilsētu teritoriju paplašināšanos, **likums stimulēja infrastruktūras plānošanas un sabiedriskā transporta koordināciju**.

Likums tika uzskatīts par mazāk veiksmīgu attiecībā uz sabiedrisko transportu un decentralizāciju, bet tika uzskatīts par lietderīgu sociālo mājokļu attīstībai.

Avots: ESPON SUPER, 2019.

Pilsētu un **pilsētu tīklu** iesaistīšana ir svarīgs instruments, lai izveidotu salīdzinošās novērtēšanas praksi un noteiktu, kāda ir atsevišķu pilsētu situācija metropoļu attīstības jomā, ar kādām problēmām tās saskaras un kādas ir labākās pieejas šo problēmu risināšanai. Vietējās iestādes ir efektīvi jāinformē par nākotnes iespējām pielā-

got veiksmīgus ilgspējīgas attīstības, pakalpojumu uzlabošanas vai rentablas prakses piemērus. Ir vajadzīgi pietiekami resursi, laiks un kapacitāte, lai veiktu salīdzinošo novērtēšanu un izstrādātu visaptverošus datus un rādītājus, kas ļautu novērtēt metropoles attīstības gaitu un pārvaldības efektivitāti.

19. GADĪJUMS

URBACT tīkls, ko izmanto kā iedvesmas avotu pilsētu atjaunošanai Hērlenā (NL)

Hērlena kādreiz bija plaukstošs ogļu ieguves rūpniecības centrs, bet pēc raktuvju slēgšanas piedzīvoja ekonomisko lejupslīdi. Tomēr pēdējās desmitgadēs Hērlenā ir aktīvi veicināta pilsētas revitalizācija, pulcējot dažādas ieinteresētās puses, lai strādātu pie pilsētas atraktivitātes uzlabošanas.

Hērlena pievienojās **URBACT CityCentreDoctor tīklam**, lai ambīcijas pārvērstu darbībā un veicinātu lielāku sabiedrības līdzdalību. 2016. gadā pilsēta izveidoja URBACT vietējo grupu un veica rūpīgu vietas analīzi un iedzīvotāju aptauju, identificējot pilsētas galvenos izaicinājumus un centienus. Pašvaldība kopā ar vietējām ieinteresētajām pusēm ir izstrādājusi 26 ieceres pārmaiņām,

tostarp pārveidot brīvos nekustamos īpašumus radošo industriju vajadzībām, pārplānot pilsētu laukumus, uzlabot apstādījumus, atjaunot ēku fasādes, atbalstīt ielu mākslu, nodrošināt publiskus pasākumus visa gada garumā un investēt "pilsētas laboratorijā". URBACT vietējā grupa bija iesaistīta 26 mērķu īstenošanā.

Novērtējumi liecina, ka Hērlenas pilsētas centrs ir kļuvis zaļāks un arvien vairāk cilvēku izmanto publisko telpu.

Avots: URBACT, 2019.

5. Politikas ieteikumi

Lai palielinātu teritoriju un ēku atkārtotu izmantošanu un radītu ilgtspējīgāku urbanizāciju, ieteicams ņemt vērā šādus apsvērumus:

- nepieciešams identificēt svarīgākās publiskā un privātā sektora ieinteresētās puses un **iesaistīt iedzīvotājus un attiecīgās ieinteresētās puses** mērķtiecīgā ideju ģenerēšanas procesā agrīnā posmā. **Izstrādāt garu ideju sarakstu** un noteikt prioritātes, pamatojoties uz skaidru priekšstatu par plānošanas kontekstu;
- **jādefinē nākotnes attīstības iespējas, riski un ierobežojumi** un jau procesa sākumā jāpieņem lēmums vai nu atdalīt rūpniecības un pilsētu funkcijas, vai arī tās apvienot. **Papildus jāapzina zemes īpašnieki**, jānosaka viņu īpašās atjaunošanas intereses un jānovērtē ietekme uz atjaunošanas laiku;
- nepieciešams iesaistīt arhitektus un plānotājus un lūgt **alternatīvus zemes izmantošanas plānus**, kā arī vēltīt nepieciešamo laiku un resursus diskusijām un turpmākiem uzlabojumiem. Šajā posmā aktīvi jāiesaista iedzīvotāji un citas ieinteresētās puses, tostarp zemes īpašniekus un potenciālos ieguldītājus;
- pēc integrētas attīstības vīzijas izstrādes un stratēģiskā plāna izvēles, jāplāno **arī turpmāko aktivitāšu grafiks**;
- vajadzīgs izlemt, kādas ir dažādu publiskā un privātā sektora ieinteresēto pušu lomas un pienākumi, un noskaidrot, **kas vada un koordinē procesu**, nodrošināt, ka šis uzdevums tiek veikts pietiekami augstā organizatoriskā līmenī ar noteiktu piekļuvi finanšu resursiem;
- jāsadala kopējais plāns un **jādefinē atsevišķi plāna projekti**. Jāiesaista tehniskie un ekonomikas speciālisti turpmākai izstrādei un atsevišķu projektu ekonomiskās un finansiālās dzīvotspējas novērtēšanai, kā arī visam plānam;
- nepieciešams pārliecināties, ka ir pieejami nepieciešamie **zemes un finanšu budžeti**, un uzzināt, kādi ir nepieciešamie ieguldījumi no citām valsts iestādēm un ko vēl var pieprasīt no privātajiem ieguldītājiem. **Jāapsver iespējamie publiskā un privātā sektora partnerības modeļi** īstenošanai un jāizlemj, kā projektus var sadalīt starp publiskā un privātā sektora dalībniekiem, vienlaikus saglabājot apmierinošu ekonomisko un finansiālo atdevi;
- vajadzīgs **regulāri uzraudzīt un novērtēt** īstenošanu, ņemot vērā redzējumus un mērķus, ja iespējams, kā esošo plānošanas procesu neatņemamu sastāvdaļu. Vajadzības gadījumā plānu koriģēt, lai panāktu labāku rezultātu, bet sekot līdzī to korekciju finansiālajai un ekonomiskajai dzīvotspējai, par kurām varētu apsprieties un pieņemt lēmumu.

6. Atsauces

ESPON CIRCTER. 2019. *CIRCTER – Circular Economy and Territorial Consequences (Aprites ekonomika un ietekme uz teritoriju)*. <https://www.espon.eu/circular-economy>

ESPON COMPASS. 2018. *COMPASS – Comparative Analysis of Territorial Governance and Spatial Planning Systems in Europe (Teritoriālās pārvaldības un teritoriālās plānošanas sistēmas Eiropā)*. <https://www.espon.eu/planning-systems>

ESPON ENSURE. 2019. *ENSURE – European Sustainable Urbanisation through port city Regeneration (Ilgtspējīga Eiropas urbanizācija, izmantojot ostu pilsētu atjaunināšanu)*. <https://www.espon.eu/ENSURE>

ESPON GRETA. 2019. *GRETA – Green Infrastructure: Enhancing Biodiversity and Ecosystem Services for Territorial Development (Zaļā infrastruktūra: bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumi teritoriālajai attīstībai)*. <https://www.espon.eu/green-infrastructure>

ESPON SPIMA. 2018. *SPIMA – Spatial Dynamics and Strategic Planning in Metropolitan Areas (Teritoriālā dinamika un stratēģiskā plānošana metropoļu teritorijās)*. <https://www.espon.eu/metropolitan-areas>

ESPON SUPER. 2020. *SUPER – Sustainable Urbanization and Land-use Practices in European Regions (Ilgtspējīga urbanizācija un zemes izmantošanas prakse Eiropas reģionos)*. <https://www.espon.eu/super>

Eiropas Komisija. 2011. "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā"". COM(2011) 571 galīgā redakcija, Brisele, 20.9.2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0571>

Eiropas Komisija. 2010. *Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 19. maija Direktīva 2010/31/ES par ēku energoefektivitāti*. Brisele, 24.12.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:02010L0031-20181224>

SCI-Network. 2012. *Urban regeneration in Turin with high environmental standards, Italy*. <https://sci-network.eu/snapshots/urban-regeneration-in-turin-with-high-environmental-standards-italy/>

UAP. 2020. *Sustainable & Circular Re-use of Spaces & Buildings – Handbook*. Urban Agenda Partnership (UAP) on circular economy and UAP on sustainable use of land and nature-based solutions. <https://ec.europa.eu/futurium/en/circular-economy/handbook-sustainable-and-circular-re-use-spaces-and-buildings>

URBACT. 2019. *How residents and businesses are re-energising their city centre*. URBACT. <https://urbact.eu/residents-and-businesses-energising-city-centre>

URBACT. 2020. *REFILL@Lille: Temporary spaces, policy design labs and URBACT networks*. URBACT. <https://urbact.eu/refill-lille-policy-design-labs-urbact-networks>

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansējums

Teritoriālu pierādījumu izmantošana politikas
veidošanas iedvesmošanai

espon.eu

ESPON 2020

ESPON EGTC

4 rue Erasme, L-1468 Luksemburga

Luksemburgas Lielhercogiste

Tālrunis: +352 20 600 280

E-pasts: info@espon.eu

www.espon.eu

ESPON EGTC ir ESPON 2020 sadarbības programmas vienotais saņēmējs. Vienoto operāciju programmas ietvaros īsteno ESPON EGTC, un to līdzfinansē Eiropas Reģionālās attīstības fonds, ES dalībvalstis un partnervalstis — Islande, Lihtenšteina, Norvēģija, Šveice un Apvienotā Karaliste.

Pateicības

Šis politikas pārskats ir balstīts uz ESPON lietišķās pētniecības pasākumu CIRCTER, COMPASS, GRETA, SPIMA un SUPER rezultātiem un mērķtiecīgu analīzi ENSURE.

Atruna

Šīs publikācijas saturs ne vienmēr atspoguļo ESPON 2020 uzraudzības komitejas uzskatus.

ISBN: 978-2-919795-21-5

© ESPON 2020

Redakcijas komanda

Marjan van Herwijnen, ESPON EGTC

Publicēts 2020. gada maijā